

СЛОВОПРОСВІТИ

13

(390)

29 березня—
4 квітня

2007

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЯКЩО НАМ НЕ БАЙДУЖА ДОЛЯ ДІТЕЙ І ОНУКІВ

Іван ЮЩУК,

професор, заслужений діяч науки і техніки України, член Національної спілки письменників України

Ми мали б говорити про те, як розвивати й удосконалювати виражальні засоби української мови. Наприклад, думати, як утворити назву особи за її належністю до певної країни чи нації. Бо якщо від назви країни *Іран* ми творимо назви осіб *іранець*, *іранка*, то не знаємо, як утворити такі ж назви осіб чоловічої й жіночої статі від назви країни *Ірак*. Досі остаточно не врегульовано написання *и* та *і* у власних назвах іншомовного походження, вживання літери *г* в іншомовних словах. Немає українсько-іншомовних та іншомовно-українських перекладних словників із багатьох мов, зокрема східних.

Тим часом на 16-му році незалежності України, на жаль, нам усе ще доводиться думати про те, як захистити українську мову в українській державі. Ухвалами різних з'їздів, конференцій, зверненнями до владних структур про захист у державі державної мови вже, мабуть, можна було б щільно вкрити всю територію України, а які наслідки? Загроза існуванню української мови не зменшується, а навпаки, дедалі зростає.

Мудро і всеохоплююче сказав колись поет: "У щастя людського два рівних є крила: троянди й виноград, красиве і корисне". Мовою науковою це означає: людина являє собою нерозривну єдність двох начал — духовного й матеріального. Матеріальне нас ріднить із тваринним світом. Людина, як і будь-яка тварина, клопочеться про харч, притулок і самовідтворення. Це фізіологічні потреби. Але не в тому справжня суть людини. У людини в процесі тривалої болісної еволюції виробився не властивий тваринам феномен — духовність. Людина існує не лише в реальному світі, а й у світі своїх уявлень, прагнень, ідей, певних моральних засад, умовностей, у зв'язках з іншими людьми в суспільстві. Рівень духовності суспільства визначається передусім рівнем розвитку його культури, мистецтва.

У державі, в якій ми живемо, постійно йде мова лише про матеріальне — про економіку. Безперечно, розвинена економіка — невід'ємна умова існування суспільства, його добробуту. Але, по-перше, економіка у цій державі існує лише для збагачення мільярдерів, до речі, неукраїнського походження, а не для матеріального забезпечення українців. Наприклад, дешевий газ місцевого видобутку іде на виробничі потреби олігархів, що дає їм скажені надприбутки; а населенню — продають дорогий імпортований газ. Подруге, як віддавна відомо, не єдиним хлібом живе людина.

Проте духовне, визначальне в людській сутності на противагу тваринному, в Україні не лише відсувається на якийсь десятий план, а й нищиться — і нищиться з політичною заповзятливістю. Насампе-

МОВА НАША- СЕРЦЕ НАШЕ

Плакат студентки Лідії Пінковської.

Автор і керівник проекту — Ірина Фаріон, доцент кафедри української мови Національного університету "Львівська політехніка"

ред українська мова. Чому саме вона? Бо мова — найважливіший засіб формування й утвердження духовності народу. Адже до Бога людина звертається не за допомогою, скажімо, танцю чи образотворчого мистецтва, а саме за допомогою мови. Добрі й злі помисли людина оформляє й усвідомлює в мові.

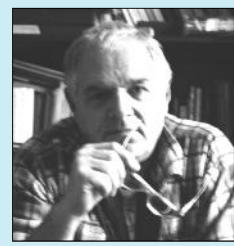
Самовдосконалюється людина через мову. Мова — основна ознака й основний інструмент саморозвитку і людини, і нації. Оце й треба забрати в людини й нації, щоб їх принизити, їх знищити.

Тому член нині правлячої Партії регіонів секретар Донецької міської ради заявляє: "В Україні державною мовою повинна бути одна — російська. І так рано чи пізно буде". І цинічно плює в обличчя всім українцям: "Після надання статусу державної російській необхідність розмовляти українською відпаде. Це не мова науки..." У дужках зазначає: перша в світі "Енциклопедія кібернетики" у двох томах на 1158 сторінок вийшла 1973 року в Києві українською мовою, тільки через два роки з'явився її російський переклад. І той шовініст далі поплескує нас по плечу: "Та вона (тобто українська мова) не помре. Нею будуть писати пісні, розповідати анекдоти. Вона стане фольклором". Коли членкиня тієї ж партії Ганна Герман трохи покартала його за нестриманість, він навпростець розкрив плани нинішньої правлячої партії: "Я підтверджую свої слова про те, що російська мова по-

вина бути державною в Україні. Українська залишиться існувати як мова фольклору, вона не годиться для розвитку науки і міжнародного спілкування, тому що її ніхто не знає... А Ганна Герман запугувалася і помилилася, у якій вона партії перебуває і кого вона представляє. Те, що вона собі дозволяє щодо мене як посадової особи, як секретаря міської ради від Партії регіонів у місті, де перемогла Партія регіонів, оцінить апарат партії" ("Україна молода" від 24 лютого і від 2 березня 2007 р.).

Керівництво Партії регіонів не спростувало й не заперечило цих заяв далеко не рядового члена своєї партії. Навпаки, іншими заявами підтверджує це. Так заступник голови фракції Партії регіонів у Верховній Раді України звинуватив кандидата на посаду міністра закордонних справ у тому, що він "принципово не вживає російської мови", що "коли до нього звертаються російською мовою, він уперто відповідає українською", він "перш за все повинен вивчити російську мову" ("Україна молода" від 17 березня 2007 р.). Буквально днями голова Партії регіонів і він же керівник уряду заявив, що їхній коаліції потрібна конституційна більшість у Верховній Раді зокрема й для того, щоб... вирішити мовне питання, тобто надати російській мові статус державної.

Закінчення на с. 4

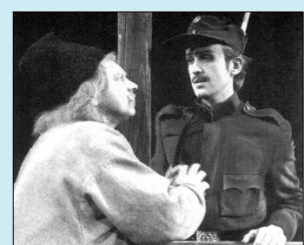
12-13

**ТІЛЬКИ
В НАШІЙ ГАЗЕТІ!
Читайте уривки
з роману Юрія ІЛЛЕНКА
"Доповідна
Апостола Петру".
Такого яскравого, не-
сподіваного, дискусій-
ного твору в українській
літературі ще не було!**

8-9

**ДОЛЯ УКРАЇНСЬКОГО
ЖУРНАЛІСТА**

11

**ТЕАТР ОЛЬГИ
КОБИЛЯНСЬКОЇ**

**Добровільні пожертви
"На Кобзареву Церкву":
МБФ "Українська Родина"
Р/р № 26045200145101
в Подільській філії АКБ "Київ",
МФО 320401 ЗКПО 21709106**

УСЬОГО НА РАХУНКУ ТАРАСОВОЇ ЦЕРКВИ — 807 680 грн. 00 коп.

ЗА ЄДНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНИХ СИЛ

5 ПРАВИХ ПАРТІЙ ПІДПИСАЛИ МЕМОРАНДУМ ПРО СТВОРЕННЯ БЛОКУ

У суботу 24 березня 2007 року Українська народна партія, Народний рух України, УРП "Собор", Республіканська християнська партія та Партія відродження села підписали Меморандум "Про створення блоку національно-демокра-

тичних та патріотичних сил".

Відповідно до документа, підписаного уповноваженими представниками партій, вони висловили готовність "сформувати блок національно-демократичних і патріотичних партій та об'єднати свої зусилля зад-

ля боротьби з "кризовою" парламентомсько-урядовою коаліцією".

Українська народна партія, Народний рух України, УРП "Собор", РХП та Партія відродження села мають на меті "сформувати виборчий блок та

спільно взяти участь у чергових виборах до Верховної Ради України та місцевого рад".

Партії, що підписали Меморандум, мають намір "проводити спільні політичні акції на загальнодержавному та місцевому рівнях", а також "створити постійно діючі міжпартійну Координаційну Раду з голів політичних партій, що входять до блоку" за єдності національно-демократичних сил.

Прес-служба Української народної партії

КОГО ТЯГНЕ ДО ТИРАНІЇ?

Донецькому міському голові
О. О. Лук'яченку

ПРОТЕСТ

На головних вулицях Донецька з'явилися рекламні щити із зображенням тирана всіх часів і народів Йосифа Джугашвілі-Сталіна, які наводять жах на переважну частину мешканців міста. Зміст плакатів полягає в погрозах застосування сталінських репресій до тих, хто невчасно сплачує за теплопостачання.

Вважаємо доречним нагадати, що саме Сталін був ідеологом та організатором репресивної машини, яка знищила близько 100 млн. громадян колишнього СРСР, у тому числі голодомору українців 1932—1933 років. Культ Сталіна засуджений навіть комуністами і на XXI з'їзді КПРС було прийнято рішення зняти всі пам'ятники Сталіна, перейменувати всі вулиці, міста, в тому числі м. Сталіно на м. Донецьк, а також зображення Сталіна з громадських місць.

Поява зображення цього нелюда в публічній рекламі в Донецьку шокувала мешканців і осоромила наше місто не тільки в Україні, а й перед усім світом, який сприймає Донецьк як колиску сучасної влади в Україні і пов'язує факт зображення Сталіна з ідеологією цієї влади.

Оскільки вся комунальна сфера міста в тому числі теплопостачання підпорядкована безпосередньо Вам, то відповідальність за цей безпрецедентний факт, безумовно, лягає і на Вас.

Вважаємо публічну появу зображення Сталіна на плакатах у Донецьку знущанням над історичною пам'яттю українців, над жертвами сталінських репресій, а також викликом моралі демократії. Цей факт сприймається як повернення до сталінських методів носіїв влади, які асоціюються з вихідцями з Донецька.

Наші громадські організації та політичні партії Донеччини категорично засуджують і висловлюють свій протест проти дій посадовців, які в черговий раз спричиняють протистояння в суспільстві, страх і розкол серед мешканців Донеччини.

Виходячи з вищевикладеного,
ВИМАГАЄМО:

1. Негайно прибрати цю рекламу, яка ганьбить Донецьк.
2. Покарати винних у соціальному злочині.

М. В. ОЛІЙНИК,

голова Донецької обласної громадської організації Конгресу українських націоналістів;

В. В. ЧЕРКАС,

голова Донецької обласної громадської організації "Правовий захист";

Є. М. РАТНИКОВА,

голова Донецької обласної організації Всеукраїнського Комітету оборони прав людини

Тамара СИДОРЕНКО,
старший науковий співробітник НМЛУ

«ЛЮБЛЮ, МОВ СОНЦЕ, МАТЕРИНСЬКУ МОВУ»

У Національному музеї літератури України відбулося засідання літературно-мистецької вітальні. Тема свята — "Люблю, мов сонце, материнську мову". Цей захід — спільний проект НМЛУ України, Спеціалізованої загальноосвітньої школи № 303 м. Києва та Музичної школи імені М. І. Вериківського. Епіграфом свята стали рядки з поезії Ліни Костенко:

*Лише народи, явлені у слові,
достойно жити
зможуть на землі...*

Ще сто років тому Іван Франко закликав "вितворити з величезної маси українського народу українську націю, суцільний культурний організм, здібний до самостійного культурного і політичного життя...". У часи найбільшої загрози для нації на "богунську" дорогу "вірності й чести", як зауважив Євген Сверстюк, виходили Поети. Ті, кому доля призначила обстоювати й берегти українську духовність, рятувати український духовний космос від руйнування та безнадії.

Змістовний і яскравий виступ видавця, директора видавництва "Просвіта", поета Василя Клічака вніс особливу доміную. Він прочитав свої поезії із збірки "Пелена", поділився роздумами про роль і значення слова. У кожного зі справжніх Поетів своя доля — йти до людей, спілкуватися мовою поезії — особливо відповідально.

Найстрашніше — обездухотворити суспільство: знецінити народну мораль, традиційну звичаєвість, нав'язати сумнівні принципи всездозволеності, аморальності, прищепити культ грубої сили, жорстокості, неповаги до людини. Не може бути більшого морального падіння, як зневага до власної мови й культури, адже мова — історичний код народу, в ній спресований досвід поколінь — ця думка була близькою і зрозумілою дітям і дорослим. "Поки живе мова — житиме й народ, як національність. Не стане мови — не стане й національності: вона розпорошиться поміж дужим народом", — наголосував у свій час Іван Огієнок. Саме цим керувалися вчителі української мови і літератури школи № 303 Г. С. Пенська та В. В. Калиш, які склали чудовий сценарій.

Довершеним доповненням до літературно-мистецького заходу були музичні твори Михайла Лисенка, Левка Ревуцького, Юлія Мейтуса, які майстерно виконали вихованці Музичної школи № 2 ім. М. І. Вериківського. В музеї експонувалася велика спільна виставка "Живи, народу вільне слово" з фондів Національного музею літератури України та ВУТ "Просвіта". Було представлено 154 експонати, серед яких

унікальні першовидання "Русалка Дністрова" та "Кобзар" Т. Г. Шевченка (1830 р.). Найновіші видання "Просвіти" — "Кобзар" Т. Г. Шевченка від подарункових з унікальними ілюстраціями до мультимедійних компакт-дисків із творами Т. Шевченка. Лейтмотив свята — ширі слова про світоглядні ідеї української нації, висловлені у творах Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, які можуть і мають бути покладені в основу національної ідеології Української держави.

Ти, Україно, не покрита.

Ти не вдова, Україно,

Чистої крові земля твоя, небо,

сини твої, дочки,

Чистої крові культура твоя

і твоя бездоганність,

Чистою мовою ти коліскову

співатимеш дітям.

Микола Вінграновський знав: апокаліпсису не повинно статися! Станьмо справжніми господарями на своїй землі, бо це нам до снаги. Адже світ захоплюється нашою працьовитістю, щирістю, інтелектуальністю, винахідливістю... Здивуємо його ще й високим рівнем патріотизму і згуртованістю навколо Українського Слова.

СКОМОРОХИ ЗА «ДВУЯЗИЧІЄ»

Незвично рано розпочалася цьогорічна "Гуморина" в Одесі. Вже в березні по місту почали з'являтися яскраво розмальовані намети, в яких одеситів розважали скоморохи в кумедних накидках із надписами "я говорю по-руськи". Скоморохи роздавали кольорові папірці, проводили серед перехожих конкурс на найкращий "міністерський підпис" і навіть для ліпшого піару влаштували самі на себе бутафорські "напади" й "побиття". А організувало це дійство чорносотенне "Єдине отечество", яким керує загальновідомий у наших широ-

тах трагікомік Кауров. За допомогою своїх постійних спонсорів із російського ФСБ, чорносотенці вирішили в такий спосіб підняти настрій одеситам.

У середу 21 березня біля міської ради на Думській площі зібралися мешканці нашого міста, які не бажають брати участь у чорносотенних карнавалах, зрежисованих у Москві.

Представники різних політичних сил прийшли підтримати українську мову й висловити свій рішучий протест проти спекуляцій на тему "другої державної мови" з бо-

ку тих осіб, які живучи в Україні, нездатні вивчити навіть "першу державну".

Члени ВО "Свобода" розгорнули плакат із написом "Геть кремлівських провокаторів!" і скандували гасло: "Кауров, не забудь зайти у російське консульство по зарплатню!".

Учасники пікету охоче розбирали газети від ВО "Свобода".

Із боку опонентів найчисленнішим був гурт 14-15-річних дітей із символікою та прапорами Партії регіонів. Їх, очевидно, було силоміць мобілізовано з якогось навчального закладу для створення враження всенародної підтримки "двужазичія".

Вл. інф.

● ХРОНОГРАФ

«ПОВЕСЕЛЕЙ, РЕБЯТКИ!»

Рубрику веде
Юрій ШАПОВАЛ,
доктор історичних наук,
професор

Березень, окрім іншого, увійшов в історію як місяць смерті Йосипа Сталіна. Диктатор пішов із життя 1953 року на дачі в Кунцево під Москвою. Йому було 73 роки. Прощання з "вождем народів" відбувалося з вечора 6 березня, а в день похорону, 9 березня, на Трубній площі в Москві в грандіозній тишні загинули люди.

Лаврентій Берія, відмовляючи сина йти на прощання з вождем, сказав: "Усе може трапитися. Народ втратив голову. Тисячі ідіотів послішують до нього, ніби в них не було можливості висловити йому свою любов ще за життя". І такі "трапились": за деякими відомостями, тоді в Москві загинуло до 3000 осіб.

Леніну довелося поділитися Мавзолеєм зі Сталіним, а на монументі чорного лабрадора за ніч з'явився напис "Ленін, Сталін".

До 1961 року тіло Сталіна знаходилося у Мавзолеї, а потім Микита Хрущов, що розпочав десталінізацію, зробив скандальний крок: за його

пропозицією XXII з'їзду КПСС вирішив винести Сталіна з Мавзолею. Тирана захоронили біля Кремлівської стіни. Також, до речі, за одну ніч. І напис "Сталін" зник за одну ніч, а по Москві розповсюдився жарт "Не в своїй Мавзолей не ложись".

Леонід Брежнев, який мав до Сталіна пієтет, у червні 1970-го добився того, що на його могилі скульптор Микола Томський спорудив постамент. Зрозуміло, як написав Ігор Губерман: "Вожди приятней нам вдвойне, особливо, когда в стене". Сталін не в стіні, він дивиться

з-за ленінського Мавзолею на Росію, що живе під звуки його, сталінського гімну.

Та повернімося до 5 березня 1953-го. Тоді з життя пішов великий композитор ХХ століття Сергій Прокоф'єв. День у день із вождем. Мстислав Ростропович розповідав, що в жодному московському квітковому магазині музиканти-друзі композитора не змогли придбати квіти для його похорону. Так що довелося скористатися горщиками з "домашньої растительностью".

Сергій Прокоф'єв — дивна особа. Виїхавши на Захід у 1918-му, він став успішним композитором і піаністом. Йому запропонували співпрацю в Голлівуді. Проте він у 1933-му повертається в СРСР. Ідея повернення визріла не відразу. Перед тим було кілька поїздок до СРСР. І 5 березня (чи не дивний збіг дат?) 1929 року Прокоф'єв пише в шоденнику: "Сталін был на моем концерте, когда я играл в Москве, и потом, не без гордости,

сказал "наш Прокофьев". Отлично! В Россию можно ехать спокойно!"

І Прокоф'єв поїхав. Отримав 6 Сталінських премій за музику, отримав кілька нагнрок за "формалізм", спокутував "провину", а потім, зламаний і хворий, залишився на самоті з собою. На його похорон квітів так і не знайшлося. Натомість поруч були друзі. Неподальок від Будинку профспілок, де прощалися з тілом вождя, в Будинку композиторів друзі прощалися з Прокоф'євим. Їх було осіб 15, включно з прибиральницями.

І ще раз про тирана. Як згадував скрипаль Давид Ойстрах, біля тіла Сталіна в Колонному залі грали найкращі музиканти. За перегородкою стояли стільці, стіл, на якому були бутерброди і чай. І ось за перегородку зазирає Микита Хрущов — обличчя втомлене, неголене, але... задоволене. Він подивився на музикантів і вимовив: "Повеселей, ребятаки!"

Саме так і слід прощатися з диктаторами. Та не з великими композиторами.

ЄВГЕН ЗАХАРОВ: «НЕПРОСТО ГОВОРИТИ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ В СУСПІЛЬСТВІ, ЯКЕ СТАЄ ДЕДАЛІ АГРЕСИВНІШИМ»

Євген Захаров так і не був обраний у лютому Уповноваженим Верховної Ради з прав людини. Парламент обрав на цю посаду на третій термін Н. Карпачову.

Захаров залишається у правозахисті, в громадській роботі — очолює відому в Україні й за її межами Харківську правозахисну групу. Тому цікаво послухати його думки з приводу найгостріших проблем захисту прав людини в Україні, де людина, скоріше безправна, хоч “правовою” наша держава іменується уже в 1 статті Конституції.

— **Пане Євгене, яке Ваше бачення такої державної інституції, як Уповноважений із прав людини.**

— Цей інститут був народжений у Швеції досить давно. Ще в минулому столітті це сформувалося як парламентський контроль за правами людини.

У світі є дві моделі Уповноваженого: сильна і слабка. Сильна модель передбачає наявність доволі сильних владних повноважень і можливість впливати на рішення суду через участь у судовому процесі. Є можливість надавати висновки щодо цих справ, можливість вимагати перегляду судового рі-

шення після того, як воно пройшло всі стадії судового розгляду.

У країнах Скандинавії, де ця модель розповсюджена, саме Уповноважений з прав людини має право пред’являти звинувачення суддям Верховного Суду, генеральному прокуророві, державному канцлеру, Президенту.

У посткомуністичних країнах сильна модель омбудсмена є в Угорщині. Там чотири омбудсмени. На Заході існує кілька спеціалізованих посад Уповноваженого, кожен працює в певній галузі. Наприклад, зі справ меншин, зі справ військовослужбовців, із захисту персональних даних та інформації, з питань гендерної рівності. Ось в Угорщині, наприклад, Уповноважений із захисту персональних даних та інформації має право розсекретити будь-яку діяльність, яку він вважає за необхідне зробити публічною. Що стосується України, то в нас модель омбудсмена слабка. За законом Уповноважений у нас має доволі багато прав, але закон не передбачає відповідальності за те, що органи влади не співпрацюють із омбудсменом, не надають йому інформації, не виконують його подань, рекомендацій.

Сьогодні Уповноважений має офіс у Києві зі штаром близько 120 осіб і річний бюджет майже в 20 мільйонів гривень. Він отримує сотні тисяч звернень від громадян, які його секретаріат просто фізично не може розглянути. Тому вихід — у співпраці з громадськістю і в делегуванні сильних повноважень на місця, в регіональні представництва. Представник Уповноваженого в регіоні міг би ефективніше розглядати заяви громадян стежити за правами людини. Також бажано мати в Україні спеціалізованих Уповноважених: наприклад, із прав дитини, доступу до інформації й захисту персональних даних, захист прав меншин.

— **Гласність у роботі Уповноваженого, громадський контроль за цією інституцією — як із цим?**

— Хотілося б кращого. Вважаю, відтепер інституція Уповноваженого повинна бути під більшим контролем громадськості. Мене цікавить, як використовуються недержавні кошти, які отримує офіс омбудсмена?

— **Які найгостріші проблеми з правами людини в Україні?**

— У нас є проблеми традиційні, які з року в рік залишаються і які важко вирішуються. Це проблема бідності. В Україні дуже великий розрив між багатими й бідними, і він більшає. В останні місяці ця проблема особливо загострилася у зв’язку з підвищенням комунальних тарифів. Це так само проблема прав людини. Вона полягає не в самому підвищенні, бо, зрозуміло, що не може держава безкінечно дотувати збиткові комунальні підприємства. Проблема в тому, що держава не виконала свого обов’язку із захисту тих, хто не може платити за новими тарифами. А в країні є значний прошарок людей, які просто не в змозі платити. Що буде далі? Далі до них почнуть пред’являти майнові претензії. Це вже порушення права людини на нормальний рівень життя. Права, записаного в нашій Конституції,

слово в слово переписаного зі статті II Пакту ООН про соціальні, економічні й культурні права. І виходить, що це право суто декларативне: держава не визначилася, що це таке — достатній рівень життя. Зараз це право порушено, і це порушення наймасовіше й систематичне. Треба прийняти Закон про субсидії з чіткою, ясною процедурою їхнього отримання.

— **Щодо інших проблем із правами людини?**

— Знову повернулися перевірки податковими інспекціями, коли приходять і відверто кажуть: у нас є план, і повинен бути штраф такий-то на вашу фірму. Цього не було півтора року. Тобто, тиск держави знову почав збільшуватися.

У багатьох регіонах, особливо на сході, стало значно гірше зі свободою слова. Бо нова місцева влада, яка прийшла після торішніх виборів, почала диктувати умови щодо “правильного висвітлення” тих чи інших подій. У нас у Харкові навіть увесь колектив одного з медіа звільнився. Бо їм наказали вихвалювати того, кого 5 років тому наказували ляяти. Вони цього не витримали і звільнилися.

Щодо останніх тенденцій. Стало значно більше агресії. Я це пов’язую з наростанням політичного протистояння. Збільшилася кількість злочинів на ґрунті расової ненависті. Усе це сплановано й організовано ззовні, оскільки важко уявити, що знайдуться десь студенти, які захочуть іти до гуртожитку, де мешкають іноземні студенти й кричати там російською “Україна — для українців!”. Думаю, що це кимось організована й проплачена акція. А таких маршів у Харкові, де я мешкаю, було кілька. І коли така компанія “розходилася”, то били всіх, хто під руку попаде. Люди потрапляли до лікарень. Загострилися загалом міжнаціональні й міжконфесійні конфлікти — це знову-таки характерно для сходу. Усе це загострює загальну атмосферу в суспільстві.

Однією з причин такого стану, на мою думку, є те, що після змін, внесених недавно до Конституції, політична еліта ще більше замкнулася в парламенті й Уряді й дедалі більше віддаляється від народу. І конфлікт між народом і владою повинен бути розв’язаний. Для захисту прав людини головне — мінімалізація насильства, конфліктів у суспільстві.

Вів розмову
Петро АНТОНЕНКО

ІНФОРМАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА КОЛОНІЗАЦІЯ

Володимир ФЕРЕНЦ

Здається, ніхто на владній верхівці не вірить у те, що весь зростаючий негатив у ставленні впливової верхівки суспільства до цінностей етнічних українців може колись переполювати чашу терпіння. Заява молодого депутата-регіонала про безперспективність україн-

ської мови і необхідності запровадження другої державної — це лише “озвучене” останнє попередження дрімлючим українцям від уже зросійщеного одноплемінника. Воно означає лиш одне: час слізних заяв про утиски української мови повинен відійти в минуле. Їх не читають ті, хто принципово не хоче знати і розуміти українську. Чи міг би працювати в європейській державі міністр, говорячи офіційно мовою національної меншини чи іншої держави? В Азії з її традиціоналізмом і в сусідній Росії тим паче не міг би. А в Україні це звичний факт, який дуже ускладнює нашу орієнтацію на європейськість чи азійство, а для стороннього оглядача є очевидним свідченням нашої державної несамостійності. У заявах Левченка йдеться про таке, що багато ширших українців бояться сказати відверто, остерігаючись протистояти і загрози формальній незалежності. Адже радикальний спротив зросійщенню, тобто інформаційно-економічній колонізації України миттєво викличе вкрай жорстку реакцію Росії і не тільки Росії —

усіх світових учасників глобалістичного “перетравлювання” нашого суспільства й наших ресурсів. Це дуже серйозно і молоді це розуміють. То чому ж від молодих політиків-українців немає альтернативи до позиції Левченка? Мені зрозуміло — більшість із них уже пройшли “обробку” сучасними інформаційними методами денационалізації, які вільно поширюються у формально українському інформаційному просторі й продукуються так званими “фондами підтримки демократії”. Ми надіялися на молоде активне покоління свідомих українців, але воно виявилось заслабким кількісно, якісно, організаційно. Безперечно, старе покоління патріотів має за це вину, не змігши радикально осучаснити українські організації на потребу нової інформаційної доби, недооцінивши небезпек глобалізації і сучасних технологій інформаційної війни, що триває для України з перших днів незалежності. Час уррачено, але хоча б зробити з цього болючий урок і швидко поставити все на свої місця, насамперед визначивши місце і роль етнічних ук-

раїнців в Україні. Чому ми боїмося сказати, що російськомовних етнічних українців немає в природі? Ми для формального утвердження державності під тиском можливих московських загроз фактично погодилися на відтермінування радикального відновлення самобутності українського етносу. Погодилися перші демократи-українці. Тепер маємо державу, де українцем признаватися не обов’язково, й українська державна мова фактично не обов’язкова. Державна мова не домінує в бізнесі, науці, політиці і в державній службі. То, може, те саме, але сказане депутатом Левченком пробудить питомо українську культурну і політичну еліту з летаргічного сну, а українську молодь змусить задуматися над перспективою власної долі американських індійців у резервації? За всіма ознаками сучасна Україна терпить складне глобалізаційне перетворення-перетравлювання за моделлю колонізації Америки, але на замовлення і під протекторатом Росії. Дай Бог це витримати і не збожеволіти чи збайдужіти до отупіння!

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ

Предстоятелю Української Православної Церкви Блаженнішому Володимирі Митрополиту Київському і всієї України від проклятих на смерть у дні Великого посту наукових співробітників Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника

Ваше Блаженство!

28 лютого 2007 року в приміщенні корпусу № 55 під час обговорення питання про можливі законні шляхи відселення наукових співробітників Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника з вищезазначеного корпусу, більшість серед яких жінки, намісник Києво-Печерської лаври, архієпископ Вишгородський Павло продемонстрував безпрецедентну зневагу до співробітників, заявивши, що присутні жінки “вообще не женщины”, а присутні й загалом усі співробітники національної музейної установи “тунеядцы”, “коммунисты”, “кровопийцы”, “сволочи”, которые “все разрушают и уничтожают”.

Переступаючи межі конституційного положення про свободу совісті, владика Павло звинуватив усіх присутніх співробітників у безбожності, абсолютно ігноруючи той факт, що належність до будь-якої конфесії, або неналежність до жодної з них, не може бути підставою для переслідування і приниження честі й гідності людини.

Кульмінацією “проповіді” намісника Лаври в дні Великого посту на святій Лаврській землі, зверненої до співробітників Національного закладу культури, стало “прокляття на смерть”, яке Владика супроводжував хресним знаменням. Імовірно для того, щоб у “проклятих” не залишалося бодай найменшої надії на життя після того як їх прокляв особисто владика Павло. Священнослужитель повідомив, що археолог Харламов, якого він прокляв на смерть, помер за два місяці, а проклятих шойно він сподівається спровести з цього світу в коротший термін, оскільки ненавидить їх ще лютіше, ніж Харламова.

Із фактом прокляття на смерть, що супроводжується хресним знаменням і здійснюється православним священнослужителем, усі присутні прокляті музейні працівники, серед яких багато осіб православного віросповідання, зіткнулися в своєму житті вперше.

Ми звертаємося до Вас, Ваше Блаженство, з проханням розтлумачити нам, а водночас і іншим людям, які можуть (як показали події) у будь-який момент опинитися чи вже опинилися на нашому місці, у чому полягає суть прокляття на смерть із хресним знаменням у православній церковній практиці, чи є прокляття на смерть, здійснене архієпископом Української Православної Церкви Павлом у дні Великого посту, незворотним, і чи підлягає воно “зняттю”, а якщо так, то яким чином, а якщо прокляття набере силу й усі прокляті найближчим часом підуть у могилу, то як ставитиметься до цього факту Українська Православна Церква і Ви особисто: чи як до “плодів” особистої святості архієпископа Павла, чи як до духовного надбання всієї Української Православної Церкви.

З повагою,
Литвин, Ткаченко, Белоусова, Трошина, Єфімчук, Нікітенко, Лагодзьки, Кондратюк, Бартош, Сергій, Тверитина, Кабанець, Васильєв, Козак, Чередищенко,
наукові співробітники
Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника

— Володимире Антоновичу, чи було для Вас несподіваним рішення Надії Яцик відмовитися від підтримки конкурсу, який носить ім'я її батька?

— Пані Яцик інколи висловлювала невдоволення якимись другорядними сюжетами з конкурсу, надто багато уваги приділяла не істотним моментам, що спричиняло дискусії про не основне. Були й заяви про те, що фундація вивчає доцільність своєї подальшої присутності серед організаторів конкурсу. Тобто на щось подібне треба було очікувати. Інша річ, що про своє рішення Надя Яцик повідомила аж наприкінці літа, коли мав бути наказ міністра освіти про черговий конкурс. Якби нам про це повідомили в травні, на вчистостях із приводу закриття VI конкурсу, то нам було б легше підготуватися до самостійного плавання. А так виникли різноманітні проблеми. І, звичайно ж, фінансові передовсім.

— Але ж фінансовий внесок самої фундації в бюджет конкурсу не був аж таким великим?

— На VI конкурс саме власних коштів фундація дала кілька тисяч доларів. Решта — жертви доброчинців із різних куточків Канади. Їм зручно було давати кошти на наш конкурс, оскільки фундація вручала кожному жертводавцю спеціальну довідку, яка забезпечує відповідну пільгу при оплаті податків. Скажімо, добродій Станлі Пітерсон із Торонто тільки на VI мовний марафон пожертвував 120 тисяч доларів. Загалом же разом на три попередні конкурси пан Пітерсон дав 250 тисяч доларів. Зрештою, ми щороку оприлюднювали в газетах цей почесний реєстр меценатів кожного конкурсу, надрукуємо й усіх тих, хто давав пожертви на цей турнір.

— Чи є надія, що коло меценатів з України розширюватиметься?

— Воно вже розширюється. В процесі наших мовних турнірів із допомогою та підтримкою до нас прийшли “Експрес-банк”, очолюваний головою правління Юрієм Джузом, АТ “Оболонь”, де президент Олександр

Коли президент Освітньої фундації Петра Яцика несподівано заявила, що фундація знімає з себе відповідальність за долю Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика й відмовляється не тільки фінансово підтри-

мувати його, а й навіть приймати чеки жертводавців із Канади, які прагнуть допомогти проведенню патріотичного мовного марафону, з'явилася реальна загроза зникнення престижних і популярних мовних змагань. Українські ЗМІ навіть поспішили повідомити, що сьомий Міжнародний конкурс з української мови імені П. Яцика вже не відбудеться.

Із цим не погодився генеральний директор АТ “Фармацевтична фірма “Дарниця”, президент Ліги українських меценатів Володимир Загорій. Він узяв на себе всю відповідальність за долю конкурсу. Очолюване ним підприємство стало головним меценатом мовного турніру. Володимир ЗАГОРІЙ — наш співрозмовник.

ДУМАЙМО ПРО ВІЧНЕ

Слободян, Інститут проблем болю Володимира Берсенева, Інститут літератури НАНУ (його директор академік Микола Жулинський перманентно опікується нашим конкурсом ще від його перших кроків і багато допоміг нам, будучи віце-прем'єром із гуманітарних питань). Окремо варто сказати про наших видавців, які надають книги для нагородження конкурсанти. Адаже до пам'ятних подарунків і грошових винагород школярі й студенти одержують бібліотеки. Користуючись такою нагодою, я маю подякувати директорам видавництва “Просвіта” Василеві Клічаку, “Маха-

он-Україна” Олегові Погребному, “Академія” Василеві Теремку, “Обереги” Наталі Охмачевич, “Веселка” Яремі Гоянові, “Дух і літера” Леонідові Фінбергу, “Смолоסקип” Осипові Зінкевичу, “Зелений пес” братам Капрановим. Окрема подяка — Фундації імені Івана Багряного, яка особливо багато зробила для того, аби наш конкурс набрав такого масштабу. Фундація була і меценатом радіодиктантів національної згоди, і встановлювала свої премії для призерів патріотичного турніру (є вони по всій Україні), і надає книги для вчителів, студентів і школярів.

І ще одна окрема тема — письменники, внесок яких у справу конкурсу важко переоцінити. Від самого початку тут із нами разом були й Анатолій Дімаров, і Петро Перебийніс, і Анатолій Качан, і Василь Клічак, і Анатолій Камінчук. Самовіддано працює наглядова рада, яку очолює Віктор Баранов. У наших масових заходах охоче брали участь Павло Загребельний, Дмитро Павличко, Володимир Яворівський.

— Мені довелося чути, що конкурс з української мови видихається. А після того, як фундація Петра Яцика перестала в ньому брати участь, він може взагалі зникнути. Що Ви на це скажете?

— Навпаки. Як бачите, VII конкурс став ще масовішим. До нього активно долучилися Збройні сили держави. Міністр оборони Анатолій Гриценко видав спеціальний наказ про участь військових у патріотичному мовному турнірі. Ширшим стало представництво в конкурсі діаспори. Ще масовішою була участь людей у радіодиктанті, який ми проводили разом із Національною радіокомпанією України...

Я абсолютно переконаний: масштаб престижного й популярного національного проекту не звукується, а навпаки — розширюється. Це всі побачать уже на VIII турнірі. Українцям потрібен такий масовий захід, спрямований на піднесення престижу української мови. Він потрібен державі. І якщо хтось із високих посадовців не згоден із цим, це ще не значить, що саме він — держава. Держава передовсім — це ми, хто має в цій землі рідні могили, українські люди, чії діти житимуть у цій країні. А щодо вождів і міністрів, то їхній час обмежений, їхнє перебування на владному Олімпі має початок і кінець. Народ не має початку й кінця. Мова наша не має початку й кінця. Це вічні категорії. Тож думаймо про вічне, працюймо для нього.

Спілкувалася
Світлана КОРОНЕНКО

Фото О. Шенківського

УЗВИШШЯ ВИЗНАННЯ

Микола СУЛЯТИЦЬКИЙ,
культуролог,
м. Івано-Франківськ

Український міжнародний комітет із питань науки й культури при Національній академії наук України, Міжнародна асоціація українців понад 10 років щомісячно проводять у Київському будинку вчителя вечірні читання на теми наукового, культурного, соціального й політичного, життя нашої країни — проект “Елітарна світлиця”.

За цей час бажаними гостями Світлиці були державні діячі, письменники, видатні вчені. Засідання Світлиці протягом 2006 р. були присвячені актуальній темі: “Українці у світовій цивілізації”.

На запрошення голови Українського міжнародного комітету з питань науки й культури при НАН України академіка Ярослава Яцківа 7 березня гостем “Елітарної світлиці” був наш краєнин, заслужений діяч науки й техніки України, доктор філологічних наук, професор, академік, завідувач кафедри українознавства Івано-Франківського державного медичного університету Володимир Качкан.

Такого зрушення київської еліти давно не бачили. Послухати проблемний виступ пана Качкана на тему: “Персоналізація українознавства у світовому контексті”, взяти участь у презентації авторського десятигодинного серіалу “Хай святиться ім'я твоє: Історія української літератури й культури в персоналіях (XVIII—XXI ст.)” прийшли традиційні прихильники “Елітарної світлиці”: академіки, доктори наук, професори університетів, письменники, редактори газет і журналів, радіо й телебачення, видавці, художники, політичні та громадсько-культурні діячі.

У багатьох виступах було високо поціновано працю вченого як неповторне й знакове явище в національній гуманітарній науці. Цій зустрічі передувала участь Володимира Качкана в годинній ранковій прямоєфірній авторській програмі “Знакова постань” на Українському радіо, яку веде головний редактор тижневика “Слово Просвіти” поетеса Любов Голота. Злива запитань радіослухачів із різних куточків України засвідчила неабияке зацікавлення тими проблемами, які розробляє вчений-українознавець Володимир Качкан.

Закінчення.
Початок на с. 1

Звертатися про захист наших прав на рідну мову нема до кого. Навіть Президент в інтерв'ю газеті “Україна молода” напередодні свого дня народження безпорадно розводить руками: “А українська мова? Як важко вона пробиває собі дорогу... Як багато ще треба боротися, щоб ця мова дійсно набрала державного статусу” (“Україна молода” від 23 лютого 2007 р.).

У нашій державі, далеко ще не українській, той, хто потопає, повинен сам себе рятувати. Нам не треба чекати милості від колишніх окупантів та їхніх нащадків. У теперішній ситуації українці мають поклатися лише на себе, на свою свідомість. Тому перед загрозою знищення української мови, а отже, й української державності всі, хто вважає себе українцем, повинні:

— скрізь принципово послугуватися тільки українською мовою незалежно від того, якою мовою звертається співрозмовник чи якою мовою розмовляють інші, ніде й ніколи в Україні не переходити на чужу мову — усі, хто проживає в Україні, якщо вони не мають нас за бідло, мусять бодай розуміти українську мову (виняток слід робити лише для іноземних громадян);

— від усіх державних службовців, зокрема й від працівників Міністерства внутрішніх справ (міліціонерів), вимагати звертань і відповідей лише державною мовою; розпорядження й накази, видані чи оголошені недержавною мовою, ігнорувати як незрозумілі; ми не зобов'язані знати російську мову;

— відмовитися від придбання чи передплати газет, журналів, книг недержавною мовою без крайньої на це потреби і тим підтримувати українськомовні засоби масової інформації, українськомовні видання, які нізвідки не мають допомогти.

Не ми повинні пристосовуватися до зайд, а вони до нас. Наслідуймо в цьому великого Шевченка. Коли землячок у поемі “Сон (У всякого своя доля)” зверхньо здивувався,

ЯКЩО НАМ НЕ БАЙДУЖА ДОЛЯ ДІТЕЙ І ОНУКІВ

що той не вміє говорити “по-здешньому”, герой поеми відповів: “Ба ні, — кажу, — говорить умію. Та не хочу”. І це не національна обмеженість, а вимушений самозахист перед обскурантизмом колоніального провінційного мислення.

Повчимося шанувати себе й у західноєвропейських політиків, як це зробив президент Франції Жак Ширак, який вийшов із зали в Брюсселі (Бельгія), коли почув, що його земляк міністр на міжнародній конференції почав свій виступ англійською мовою. “Франція дуже поважає свою мову, — пояснив свої дії Ширак. — Ми довго боролися за її становлення. Я був прикро вражений, коли почув англійську з уст французів”.

Берімо за зразок народи прибалтійських країн, які за радянської

окупації не принижувалися до того, щоб переходити на мову окупантів. І тому вижили.

Зрештою, чудовий приклад дають нам більшість ведучих телепередач. Якою б мовою не говорив співрозмовник, вони не відступають від державної мови. І як невихований постає не ведучий, а той співрозмовник, український громадянин, який по-колоніальному пишато ігнорує мову народу, серед якого живе.

Рідну мову, мову наших прадідів, яку вони виплекали й пронесли багатою крізь нестерпно важкі лихоліття, ми повинні, що б це не стало, відстояти перед навалою новітніх варварів. Якщо, зрозуміло, нам не байдужа доля наших дітей і внуків. Якщо хочемо вижити.

● ПОЕЗІЯ

Учень 9—Д класу Донецького багатопрофільного ліцею № 124 Євген Мацеца надіслав до нашого тижневика свої вірші. Пропонуємо вашій увазі один із них.

МОВА МАТУСІ — ДУША УКРАЇНИ

Мова матусі — вінок із верби,
Ніде не зустрінеш в природі журби.
Мова матусі — це неба блакить,
Чистий струмок, що у гаї шумить,
Вишеньки цвіт і калини кетяг,
Шматочок землі, що хлібами пропах.
Це слово Шевченка в святім “Кобзарі”,
Пісня джмеля, що співа навесні,
Сонячний зайчик в краплині роси —
Немає у світі ще більше краси...

Тож внуки Кия, будьмо єдині!
Мова матусі — душа України!

Січень 2007 р.

***

Волосся на мені заворушилось,
як сотник бити цвяхи приказав...

А як розповісти про це?!

...“Звершилось”,
як Сам Ісус востаннє проказав.

Страшні то муки... Що тут ще гадати —
те розпінання страшно і згадати.

...Отак валялись черепи в рові,
а так от хрест підводили
в крові...

А люди на Голгофу прибували.
Дивились, як долоні прибивали.
Й плювали в бік розп'ятого Христа,
як і усю дорогу до хреста...

А хрест важкий був... Він лише до рогу
доніс його, а далі вже не зміг...

... Хоч я ось іншу згадую дорогу,
а там, на тій дорозі, —
радість, сміх.

І цих людей з обіймами палками!
Вони були в неділю не такими...

Вони ж очей до ранку не стулили
й Ісуса ждали, як найбільше з див.
Йому ж дорогу одягом стелили,
коли в Єрусалим Він їздив!

І зеленню стелили шлях, і віттям.
Таке уперше на очах моїх...
Його ж тоді показували дітям,
піднявши понад головами їх!

І хоч не мав Він ні святого сану,
ні титулів високих при дворі —
йому хвалу співали і осанну
і зрячі, і сліпі, й поводири.

Ще й досі крики радісні витають,
де Він проїхав, свіши на осля!

... Це людоньки... Вони вас привітають,
вони ж і розіпнуть вас опісля.

***

Одні плювали.
Другі так дивились.
А вояки маслинами давились
і глузували, спершись на списи:
“Якщо Ти Цар,
то Сам Себе спаси!”

А в нього ж рана запеклась на рані!
І всі такі залиті кров'ю, рвані.
Бо там, де з батога звисав свинець,
лишалося рване тіло чи синець.

Він і тоді, як прибивали руки,
очей Своєї сльозами не зросив.
Він довго на хресті терпів ці муки.
А потім тихо пити попросив.

Та ті, які весь час Христа жалили,

Найдужче бив якийсь там бородань...

Голгофа аж здригалась
від ридань.

Хтось голосив, відкривши рот, як вершу.
Хтось вив надривно голосом нудним...

... Пророка завжди розпинають спершу,
а потім побиваються над ним.

Оце і все, що на Голгофі сталось.
Ні, там ще кілька вояків зосталось.

Валерій ГЕРАСИМЧУК

РОЗП'ЯТТЯ, або

МАРІЯ БІЛЯ ХРЕСТА

Уривки з трагедії

нітрохи й тут Його не пожаліли.
Вина Йому подав хтось із катів.
Але Ісус прийняти не схотів.

Тоді вино забрали і натомість
дали Ісусу оцту чи ропи...
Зате Марія втратила свідомість
і так і впала поміж черепи.

Поблідла вся. Зробилась біла-біла.
Тоді схопилась і кудись побігла.
Та все благала: “Не приймай вина...”
Напевно, збожеволіла вона.

Вона й раніш — то закричить, то стихне,
поклавши палець на свої вуста.

...А бігла, то казала все, що встигне
із чистою водою до хреста...

А із Христа тим часом насміхались.
Хто на слова дошкульніший, змагались.
І під мовчання згідливе, німе,
кричали: “Хай Він Сам Себе зніме!”

З Ісуса кпили навіть два злочинці,
яких на той час поруч розп'яли.

...А фарисеї сили на овчинці
і глек вина за успіх
розпили...

А Він зітхнув так тяжко, що долина
здрігнулася. І духа враз віддав.
Й заплакала Марія Магдалина,
яку хтось разом з Ним колись видав.

Запричитала, скільки стало сили.
Всі інші і собі заголосили.
І руки підняли в небесну синь,
сказали: “Він і справді Божий Син!”

Усі забули про плювки й огуди
і почали себе гатити в груди.

...Вони тихцем кидають жеребки
і ділять одяг, наче жебраки.

Та вороння ще кряче там зловищо.
Месію розп'яли... Але за віщо?!

Іван Хреститель, як почав хрестини,
казав про Нього вдень і уночі,
що не доломить Він очеретини
і що ґнота не згасить на свічі!

Він же прийшов для миру і любові.
А довелось із хрестом брести...

... Усіх пророків ждуть хрести дубові.
І взагалі усіх нас ждуть хрести.

Гряде кінець. І будуть люті січі.
І трупи в клоччях порваних верет.
...Знайдуться ті, які погасять свічі,
а потім доламають очерет...

***

І ось на кручах, де місця скалісті,
спить мій Синочок у новій колісці...
...Ти, Сину, в сні боровся проти зла?
А я Тобі водиці принесла...

(Аж тепер складає човником свої долоні).

У місті оддала останню драхму
якомусь водовозу із села...
...Ти так тоді благально мовив “прагну”,
що я спішила й глека не взяла.

То я води у пригорщу набрала.
...А вояки наставили списи
й дивились люто крізь свої забрали...
А потім ще й накинулися пси.

А в мене ж ані каменя, ні палиці.
Сама не знаю, як я і втекла.
...Я бігла... А вода текла крізь пальці...
Усе текла.
Текла-текла-текла...

Напийсь. Вона цілюща і живильна.
Вона втамує спрагу і спасе...
...Ти не лякайся — я не божевільна.
Я при умі. Я розумію все.

Це хрест стоїть, поструганий до блиску.
І зовсім він не схожий на коліску.
Я навіть знаю, хто його тесав...
Не знаю тільки я —

чому Ти Сам?

Хай вояки ув одяг Твій оділись.
Хай фарисеї правлять десь бали.
...Та друзі де?.. Куди вони поділись?..
Скажи мені, якщо вони були...

Вони могли до Риму написати —
у них же там знайомства і посли...
...Ти цілий світ цей кинувся спасати!
Чого ж Тебе, Дитино, не спасли?

Ти скажеш: не вони цей хрест зрубили
і не вони на страту повели.

Нехай і так. Та що вони зробили,
коли Тебе так тяжко сповили?

Покинули тут воїнів на варті
й самі пішли до втх своїх земних?..
...Синочку мій! Вони ж тоді не варті,
щоб так пекельно мучитись за них!

(Торкнулась рукою чола, сіла біля хреста).

Як добре, що Господь послав весну, —
я біля Тебе ляжу і засну.

На цій горі, де Ти ставав стопою,
побуду ще хоч трішечки з Тобкою.
Побачу ще Тебе хоч уві сні.
І прожну ці думи нависні.

А завтра... Завтра вранці, як прокинусь
і як побачу, що я тут сама, —
я знову божевільною прикинусь,
аби і справді не зійти з ума...

(Знову торкнулася рукою чола).

От голова поволі й прояснилась.
Мені сьогодні ця гора приснилась...
...Якийсь такий чудний і дивний сон...
Скрізь ходять люди, вдягнуті в віссон.

І кат когось до древа прибиває.
А люд все на Голгофу прибуває.
...А в мене щось таке в очах зрина,
мов ця гора — це засік для зерна...

І засік цей із славою сумною
засипаний половою самою!
А ми з Тобкою в засіку якраз,
і ця полова засипає нас...

Її обійми схожі чимсь на лови.
І тонемо у них — то Ти, то я...

(Доторкнулася до хреста).

...Ти ж мав зерно звільнити від полови...
Синочку мій! Де ж віячка Твоя?

— Валерію, у Вашій творчості постійно присутня релігійна тематика: Ви написали трагедію про розп'яття Ісуса Христа, драму про митрополита Української греко-католицької церкви Андрея Шептицького... І не тільки це...

— Крім трагедії “Розп'яття” і драми “Андрей Шептицький”, ще є образи двох священників у п'єсі “Трагедія Нобеля і драма Хемінгуей”, осмислення теми віри у драматичній поемі “Шумери”, образи Ангела і Чорта, як уособлення добра й зла, у п'єсах “Козак з Лугу”, “Нестрашний суд”, “Ангел-хранитель”, вірші “Маленький Ісус”, “Зелені свята”, багато роздумів про Бога і про віру в “Оббитих пелюстках” (це думки про літературу). Я постійно звертаюся до цієї теми, намагаючись, звичайно ж, не повторювати про щось.

— Що змушує Вас весь час повертатися до релігійної тематики? Ви вірите в Бога?

— Ви поставили конкретне запитання, на яке мені дуже важко конкретно відповісти. На жаль, я не можу назвати себе віруючим у повному розумінні цього слова, бо не дотримуюся церковних приписів, рідко ходжу до церкви, з молитов знаю лише “Отче наш”. Але при цьому все-таки постійно думаю про Бога і

БУТИ ЧЕСНИМ

Інтерв'ю з драматургом Валерієм Герасимчуком

Сьогодні ми багато говоримо і пишемо про духовність. А її чомусь стає все менше і менше: забувається народні традиції, топчуться моральні цінності, цегляні собори будуються, а водночас — рушається собори людських душ... І ми знову повертаємося до розмови про нашу духовність.

Напередодні Великодня актриса, письменниця, головний редактор Головної редакції популярної музики та розважальних передач Національної радіокомпанії України Лариса НЕДІН зустрілася з драматургом Валерієм ГЕРАСИМЧУКОМ і повела з ним розмову про найсокращеніше і найсвятіше — про нашу віру в Бога, в ідеали, в людей.

звертаюся до нього у своїх творах. Мені здається, що це закономірно. Адже слова “духовність, дух, душа” — слова однокореневі. А про що ж іще, як не про душу й духовність пише письменник? А чи вірую я в Бога?

Колісь Лев Толстой запитав Максима Горького, чи вірить він у Бога. Горький широко зізнався, що не вважає себе віруючим. На що Толстой відповів: “А я вот прочитал ваши произведения и считаю вас глубоко верующим человеком”. І це справді так, бо тільки людина з Богом у серці могла написати про бід-

них і знедолених так, як це зробив Горький у п'єсі “На дні”.

Або візьмімо інші, ближчі нам приклади. У часи войовничого атеїзму і потопання всього святого Олесь Гончар пише роман “Собор”, де прямим текстом звертається до сучасників: “Бережіть собори своїх душ!” Чи ось уже тепер беру я в руки книгу Олексія Довгого “Вибрані мініатюри” і знаходжу там такий до щему болючий чотиривірш: “За те, що повно навкруги облуди, За те, що матір обминає син, Один я винен в цілм світі, люди. Один я винен. Тільки я один”

(а з часів ще старих, тоталітарних, я ношу в пам'яті інший вірш цього поета: “Коли на битви кличуть сурми, Коли в огні горять світи, Для непокірних роблять тюрми, А для покірних — хомуті”). І для мене не постає запитання, чи вірив Олесь Гончар і чи вірить Олесь Довгий у Бога...

По ділах людини і по творах письменника потрібно судити — вірить ця людина і цей письменник у Бога чи ні.

— Тут Ви дуже правильно сказали, бо скільки ми знаємо випадків, коли людина знає лише “Отче наш”, але проживає своє життя достойніше від тих, хто постійно ходить до церкви, лукавлячи при цьому перед Богом і людьми. Фарисейства, на жаль, спостерігається ще дуже багато...

— Справді так, але не хотілося б про це багато говорити у Великодні дні, коли люди йдуть до церкви святити паску. Ви ж знаєте, що ми дуже довго жили в такі часи, коли навіть партійні функціонери хрестили своїх дітей підпільно. Але ж такі хрестили! Більшість із нас не змінили ні хреститися, ні молитися, ми не дотримувалися постів — душею більше постили, бо такі твори як “Собор” Олексія Гончара з'являлися надзвичайно рідко.

Тому якщо тепер люди йдуть до церкви і, хрестячись та молячись, роблять це часом невміло — не треба їх за це осуджувати і вбачати у цьому фарисейство. Тут нехай кожен відповідає за себе — щиро чи нещиро він молиться і кається у своїх гріхах. Основне, щоб ті люди, які моляться, не чинили більше зла! Бо найбільший гріх — чинити злочини і прикриватися при цьому Богом.

Для себе ж я колись вивів формулу, яку записав у “Оббитих пелюстках”: “У літературі, як і в житті: якщо вже не вдається бути святим, то треба бути хоча б чесним”.

— І Вам завжди вдавалося бути чесним?

— У літературі — завжди. А в житті — не знаю... Принаймні я старався.

Можливо, робив помилки і навіть дурниці, але свідомо продуманої підлості не зробив нікому. Письменників за таке Бог карає творчим безпліддям, а мене він поки що не карає.

— Що Ви побажаєте нашим читачам у ці Великодні дні?

— У народі кажуть: надія помирає останньою. А ми знаємо, що людину тримають на світі віра, надія і любов. Тож нехай ніколи не помирає ваша віра і любов — тоді ніколи не помре і ваша надія.

“Можна все на світі вибирати, сину, —
Вибрати не можна тільки Батьківщину”.

Василь Симоненко

Закінчення.
Початок у ч. 12 за 2007 р.

Олександр ВОЛОЩУК

ЯКУТСЬКІ ЗУСТРІЧІ

Республіка Саха (Якутія) — величезна країна, за площею займає 1/40 частину земної суші (а от за кількістю населення — лише 1/6000). Тут найхолодніша у північній півкулі зима, величезні відстані між населеними пунктами, жалюві дороги й майже повна відсутність мостів через ріки. Найбільше українців у південній Якутії, в районі Беркакіта, Нерюнґрі. Тут видобувають вугілля й чимало шахтарів (переважно з Донбасу) їхало сюди ще за радянських часів за “довгим рублем”. Союзу не стало, рубль значно “вкоротився”, а вугільні кар’єри й люди залишилися тут. Ім тут непогано, оскільки є робота, за яку добре платять. Діставшись по трасі М56 (місцеві водії називають її “верблюжим трактом”) від Нерюнґрі через Алдан до Якутська, я почав шукати актив місцевого Українського земляцтва ім. Т. Шевченка. Однак був початок серпня, пора відпусток, тому нікого знайти не вдалося. Але в Якутську познайомився з письменником Іваном Юхимовичем Негемблею — українцем із Полтавщини, колишнім авіатором, автором 10 книжок. Він, на жаль, інвалід, пересувається по квартирі на візку. Але навіть здорові люди могли б позаздирити його наполегливості й завзятості. Іван Юхимович зібрав унікальні матеріали (не виходячи з квартири!) про повітряний міст Грейт-Фоллз (Монтана)—Фербенкс (Аляска)—Красноярськ, по якому під час Другої світової війни із США в СРСР по ленд-лізу переганяли бойові й транспортні літаки. Всього за період із 1942 до 1945 року льотчики 1-ї Червонопрапорної переганної авіадивізії перегнали майже 8 тисяч винишувачів, бомбардувальників і торпедоносців. Кілька десятків літаків при перельоті через Аляску, Коліму й Сибір зазнали катастрофи, загинуло 113 радянських льотчиків, серед яких було чимало українців. Книжки І. Ю. Негемблі (найвідоміша з них — “Кобри” над тундрою) я потім зустрічав у багатьох музеях Якутії й Магаданської області.

Неподалік Якутська є невелике містечко Покровськ. У 1983—1985 роках у ньому відбував заслання В’ячеслав Чорновіл, працюючи в котельні місцевого заводу будматеріалів. Там мені пощастило знайти людину, яка добре пам’ятає В’ячеслава Максимовича. Це колишній головний механік заводу (згодом — його директор) Микола Володимирович Гайчук. Він показав мені котельню, в якій працював В’ячеслав Чорновіл і двоповерховий будинок барачного типу, в якому він жив. Але найдивніша зустріч сталася через п’ять днів.

Від’їхавши від Якутська кілометрів 600 на схід, я п’ять годин чекав “попутку” поблизу селища Теплий Ключ. Нарешті машина з’явилася — це “уазик”, у якому була знімальна група якутського телебачення. Відзнявши потрібний відеоматеріал, вони їхали відпочивати на берег річки Томпурок. Дізнавшись, що я журналіст з України, колеги запропонували мені відпочити разом із ними. Я погодився. І от коли ми сиділи на річці біля вогнища, виявилось, що людина, яка супроводжувала групу, — якут Владислав Кузьмін — добре знав і пам’ятає

ДАЛЕКИЙ СХІД ОЧИМА МАНДРІВНИКА

В’ячеслава Чорновола:

— У 1984 році я був лейтенантом КГБ і мене “закріпили” за Чорноволом. Кожного місяця я приїждив у Покровськ і проводив бесіди з ним, а в 1985-му, коли В’ячеслав Максимович звільнявся, саме я готував йому всі необхідні документи. Яким я запам’ятав Чорновола? Приємна, інтелігентна людина, з ним можна було розмовляти на різні теми.

Зараз Владислав Кузьмін працює головним спеціалістом відділу економічної безпеки Комітету державної безпеки Якутії. А про свою колишню службу в КГБ не дуже любить згадувати:

— Ви ж розумієте, що то був за час...

КОЛИМСЬКИЙ ФЕНОМЕН

Найскладнішим відрізком шляху в цій подорожі була для мене дорога від Кюбюме до Усть-Нери (Східна Якутія). Через відсутність мостів машини там їздять рідко. Одного дня взагалі довелося пройти пішки з 30-кілограмовим рюкзаком понад 40 км, бо не було жодної машини. Від Усть-Нери в бік Магадана починається вже краща дорога. Асфальтом там, щоправда, і “не пахне”. Незабаром я був у Магаданській області, на Колімі. І відразу ж зіштовхнувся з тим, що потім я назвав “колимським феноменом”.

Об’їхавши автостопом за попередні чотири роки значну частину колишнього Радянського Союзу, я вважав, що найгостинніші й найдоброчинніші люди живуть на Кавказі. Доки не познайомився з колимцями. Специфічні умови життя на Крайній Півночі, де відстані вимірюються сотнями кілометрів, а безморозний період триває не більше трьох місяців, до того ж відірваність від осередків цивілізації, виробили свої закони й неписані правила. Як з’ясувалося, на Колімі навіть не треба займатися автостопом, бо машини тут зупиняються самі. І не тільки попутні, а й зустрічні. Кожен прагне допомогти мандрівнику й полегшити йому шлях.

— Запам’ятай головне правило Коліми — у нас не крадуть і в біді не залишають, — сказав мені один із водіїв. До речі, цей колимський закон — не залишати людину на трасі — діє вже не одне десятиліття. А тепер спробуйте уявити, чи можливо це в нас...

Узагалі, за час своїх подорожей я зрозумів, що існує своєрідна пропорція: чим віддаленіший регіон, тим добріші й гостинніші люди там живуть. Забігаючи наперед, зазначу, що люди Сибіру й Далекого Сходу — прості й невимушені, там не втрачені найкращі людські якості, збе-

рігаються справжні життєві цінності. Цей сибірський дух живе в людях кілька століть, відтоді, як перші поселенці прийшли освоювати невідомий величезний край, зустрічаючи велику протидію з боку природи. Вижити і втриматися на цій землі можна було тільки завдяки мужності, сміливості й взаємодопомозі. Найкраще це змалював Іван Багряний у романі “Тигролови”.

УРАНОВИЙ БУТУГИЧАГ

Моє перебування на Колімі тривало рівно місяць. За цей час я побував на залишках таборів ГУЛАГу і сумнозвісний “Серпантинці” (уранова копальня “Бутугичаг”), проїхав по Колімській і Тенькінській трасах, побачив озеро Джека Лондона і гірський пік Абориген. Найяскравіше враження залишилися від відвідання Бутугичагу. Ця уранова копальня знаходиться в центрі Коліми, з 1937 до 1955 року тут видобували олово, а згодом уран. На схилах сопок, що оточують копальню, ніколи не було ніякої рослинності — ані кущика, ані травинки, іба що зрідка можна побачити ягельник серед розсіпків чорного каміння. Коли потрапляєш у цю долину з марсіанськими пейзажами і бачиш сопки, схили яких перекреслені вузькими білими смугами (це залишки бромсбергів — вузькоколіянок, по яких вагонетки з урановою рудою зі штолень транспортували на збагачувальну фабрику), виникає враження, що все це створили не люди, а якісь містичні титани-прибульці з інших світів. Тут же залишки бараків і штрафний ізолятор, уранозбагачувальна фабрика й ціла гора зеківського взуття, колючий дріт і кладовище. Замість хрестів на могилах — струхі від часу дерев’яні стовпчики з прибитими до них жерстяними кружальцями, де замість прізвищ вибиті номери: Р-154, А-79, Г-18...

Через цей страшний табір пройшло близько 40 тисяч в’язнів ГУЛАГу, на початку 1950-х років сюди сотнями доправляли “бандерівців” — ні в чому не повинних селян із Рівненщини, Тернопільщини, Станіславщини. Рідко хто тут виживав. Світ дізнався про Бутугичаг із роману Анатолія Жигуліна “Чорне каміння”. І повірте, каміння там справді чорне. Чорне каміння одного з найстрашніших таборів минулого. Коли дивишся на кістки й черепи, на залізни решітці карцерів, на гори відпрацьованої уранової руди, яка й через піввіку випромінює рентгени, то мимоволі думаєш — неже це справді було? Як таке взагалі могло бути? І згадує слова, які написані на пам’ятнику при в’їзді в карельське урочище Сандормох — “Люди, не вбивайте один одного”...

З цікавою людиною познайомився на Колімі в Ягоднинському районі. Це Сергій Семенович Базавлукський, директор золотодобувної артілі “Кривбас”. Сам він родом із Кривого Рогу, на Колімі з 1975 року. 105 із 110 робітників артілі — з Дніпропетровської області. “У мене випадкових людей немає”, — сказав пан Базавлукський, показуючи мені своє господарство, в якому крім виробничих об’єктів є два краці в Магаданській області: футбольні поля, баня, власна свиноферма й дві бази відпочинку. Так-так, на Колімі можна й чудово відпочивати — природа тут від Бога.

НА ШИКОТАНІ І В ПРИМОР’І

Після Коліми мій шлях проліг на Сахалін, а звідти — на Курильські острови. Чимало українців удалося знайти на Шикотані — найвіддаленішому острові Курильської гряди. Два дні я жив у Володимира Ульяницького, який родом із Херсонщини. Він на Шикотані з 1971 року, але незабаром збирається повернутися в Україну. Цікаво, що колишній начальник міліції острова (а зараз — головний... браконьєр Шикотані) — теж українець, із Луганщини.

Але найзгуртованіші далекосхідні українці живуть у Примор’ї. Лише той факт, що саме тут, у місті Спаську-Дальньому виходить єдина за Уралом українська радіограма, вже багато про що говорить. Щорічно відбуваються українські фольклорні фестивалі, у Владивостоку, Спаську-Дальньому, Фокіно діють народні ансамблі. Минулого року у Владивостоці відкрили Консульство України. З консулом, Олександром Петровичем Данильченком, я познайомився ще на Сахаліні, а в Уссурійську разом із ним брав участь у відкритті фотовиставки “Київ — європейська столиця”.

Хоч де б я був на Далекому Сході, земляки завжди раділи мені й допомагали. Заступник голови міської Думи Владивостока Олександр Кириченко (родом із Ніжина) надав мені відчутну матеріальну підтримку, а інший приморський українець — тернопілець Іван Думка, дізнавшись про те, що мій подальший шлях проляже через зимову Монголію, подарував кожуха. Найтепліший прийом очікував мене і в Хабаровську, Благовещенську, Свободному, Новосибірську.

15 січня 2007 року, рівно на 200 день подорожі, я повернувся додому, в Чернівці. По заду залишилося близько 36 тисяч кілометрів доріг, а в пам’яті — найкращі спогади про щирих, гостинних і доброзичливих українців, які живуть за тисячі кілометрів від своєї батьківщини. І хоч вони там, їхні душі залишаються з рідною Україною.

НАРОДНА КУЛЬТУРА

Микола СТАСІШЕН,
голова Кам’янського РТУК ім. Т. Шевченка

Перший місяць весни у Придністров’ї дзвенить не лише радісними струмками. Природу від зимового сну пробуджують спочатку молдавські, а за ними й українські мелодії, які споконвіку сплітаються в єдиний різнобарвний віночок. Перша декада місяця була прикрашена молдавськими піснями й легендами про хоробрих героїв, які багато років приходять із молдавським святом “Мерцишор”. А паралельно в школах Кам’янського району, де вивчають українську мову як предмет, проходили Шевченківські читання, а разом із ними й відбіркові тури прихильників поезії Шевченка для участі переможців у загальному святі.

Щорічно свята української культури, приурочені до днів народження й пам’яті Великого Кобзаря, проводить Кам’янське районне товариство української культури імені Тараса Шевченка. На великий захід, проведений на базі міської середньої школи з гімназичними класами № 2, з’їхались юні учасники майже з усіх шкіл, де вивчається мова Кобзаря.

За традицією, яка склалася у товаристві з перших днів його існування, усі свята україн-

Іван Вогнистий

ської культури проходять на кам’янській землі в березні. Заздалегідь діти готуються до конкурсів. Їх завжди декілька: конкурси малюнків, творів, рефератів за творчістю Тараса Шевченка і конкурс читців. До заходу залучаються люди різних поколінь. Нинішнього року пісенно-гімном могутньому Дніпру “Реве та стогне Дніпр широкий” свято відкрив найстарший активіст товариства Іван Вогнистий. Він народився в селі Окниця Кам’янського району 1920 року (тоді це була Подільська губернія).

Підхопили українську пісню малюки з дитячого садка “Золотий ключик”, які теж вив-

НАШІ ПРИДНІСТРОВЦІ...

чають українську мову. Вони також кожного року приходять на іменини Тараса. Співають пісень, танцюють, розповідають вірші. Беруть участь у святах і учні початкових українських класів, які вже четвертий рік діють при Кам’янській СШГ № 2. З інсценівкою й піснями на слова Шевченка приїхали юні актори з Окницької української школи. Справжньою окрасою свят завжди були виступи дитячої фольклорно-етнографічної студії “Байка”, яка діє при товаристві вже четвертий рік. До кожного свята діти готують виставу за творами Тараса Шевченка. Нині юні театральні підготували до показу поему “Петрусь”.

Нагородження переможців теж відбувається по-особливому. Грамоти й подарунки за перші місця вручають представники Посольства України в Республіці Молдова. Нинішнього року на святі був присутній секретар Посольства Володимир Кайдась. За другі місця учасники свят одержують нагороди від Спільки українців Придністров’я імені

Олександра Бута, за треті — від Кам’янського РТУК ім. Т. Шевченка. Від районної держадміністрації присутній на святі учасників і гостей привітав заступник голови Володимир Карауш, який під час заходу очолював журі.

Наостанку всі учасники заходу з задоволенням скуштували іменинного пирога, в подарунок отримали й українські книжки. Щороку під час свят вони одержують такі подарунки від Кам’янського РТУК імені Т. Шевченка.

ДО Джерел

Наприкінці 2002 року за ініціати-ви заслуженого художника Украї-ни Анатолія Марчука, Макарів-ської райдержадміністрації та рай-онної ради краєзнавців району, се-ред яких окрім мене були Надія Ащенко — директор Макарівської ЗОШ № 2 I—III ступенів, Діна Нет-реба — керівник краєзнавчого клу-бу “Пошук” центру творчості дітей і юнацтва ім. Д. Туптала, Валерій Обухівський — керівник Бишів-ського історико-краєзнавчого му-зею та інші, в складі оргкомітету з відзначення 80-ліття Макарівсько-го району, опираючись на власні багаторічні дослідження, почали підготовку книжки про історію краю. Але керівництво району від-мовилося публікувати зібраний до-слідниками матеріал, бо він міс-тив багато неприємних висуван-цям тодішнього режиму даних, зокрема про діяльність ОУН-УПА тощо. Отже, три роки “Нариси з іс-торії Макарівського району” лежа-ли в рукописі. І лише після перемо-ги Помаранчевої революції їхнє видання стало можливим.

Презентоване видання — це 464 сторінки про Макарівщину: її історію, сучасність, відомих зем-ляків. 110 нарисів з історії Мака-рівського району об’єднано в чо-тири тематичні розділи. Перший — “Із сивини віків” — розповідає про землі у межиріччя Здвижа й Ірпня від трипільських до козацьких ча-сів, у часи зародження української державності. У другому — “Наша земля — Макарівщина” — подано довідкову інформацію про Мака-рівський район станом на 1 січня 2006 року. Третій розділ розпо-відає про відомих людей Макарів-щини, які прославили її не лише в Україні, а й далеко за її межами. Останній розділ — “З історії селищ і сіл Макарівщини” — вперше міс-тить історичні відомості про кожен населений пункт району (в алфа-

ПРЕЗЕНТАЦІЯ «В ЕКЗИЛІ»

У четвер, 15 березня 2007 року, в залі засідань Головної ради українського товариства охорони пам’яток історії та культури відбулася презентація книжки “Нариси з історії Макарівського району”, ініційована Київськими обласними організаціями Українського товариства охорони пам’яток історії та культури і Всеукраїнської спілки краєзнавців, а також Макарівським районним осередком Всеукраїнської молодіжної громадської організації “Молода Просвіта”.

вітному порядку) станом на 2003 рік. Крім того, тут подано багато тематичних матеріалів, які глибше розкривають події минулого. Завершується книжка розповіддю про помаранчеві події в Макарів-ському районі, адже вони вже теж стали надбанням історії.

Але мене особисто хвилює той факт, що з початку року припини-лася будь-яка, навіть моральна, підтримка краєзнавців із боку райдержадміністрації. В січні до влади в районі прийшли соціаліс-ти і “кризова” коаліція. Хтось із ке-рівництва адміністрації чи район-ної ради, розкритикувавши нарис про Помаранчеву революцію, за-боронив розповсюджувати нашу книжку в сільській школі та бібліо-теці. Заступник голови з гумані-тарних питань Антоніна Проценко відмову в сприянні проведення презентації “Нарисів з історії Ма-карівського району” аргументува-ла так: “Ми їх не видавали, а отже, і презентувати не будемо”. Крім того, вона відмовилася надати книжки на презентацію, яка відбу-валася в Києві. З невідомих при-чин на захід у столицю не прибули також запрошені представники районних ЗМІ, підконтрольних ад-міністрації. На мою думку, в Мака-рівському районі знову почався

адміністративний тиск і наступ на свободу слова.

І все ж, знаменною подією для громадськості стала презентація “Нарисів з історії Макарівського району”, незважаючи на те, що проводили її фактично “в екзилі”. Книга — це велике багатство, а в цій книжці зібрано матеріал, який ви не знайдете ні в архівах, ні в біб-ліотеках, тому що писали її люди, які закохані у свій рідний край, — зазначила, відкриваючи презента-цію, заслужений працівник культу-ри України, заступник голови Київ-ської обласної спілки краєзнавців Наталія Булаєвська, — адже авто-ри описували не тільки пам’ятки археології, такі, як городища, Змі-єві вали тощо, вони описували кожне урочище, яр і навіть берег”.

Дочка відомого письменника, уродженця Макарівщини, Віталія Кулаковського директор музею археології НАН України, кандидат історичних наук Лариса Кулаковська наголосила: “Потрібно все-таки провести презентацію книжки в районі, запросити учнів шкіл, се-редніх спеціальних закладів, бібліо-отеки, щоб люди на місцях знали, де було колись неолітичне посе-лення, і де жили видатні письмен-ники Микола Якович Олійник, Олександр Миколайович Підсуха,

Петро Панасович Сиченко та інші. Майбутнє покоління потрібно ви-ховувати саме такими книжками. А те, що вона комусь не сподобала-ся, — це добре, значить вона справді варта уваги”.

“Наша Україна живе і процвітає лише завдяки таким подвижникам, які тут сьогодні присутні, — сказав почесний гість заходу, уродженець Макарова, народний артист Украї-ни, лауреат Шевченківської премії Анатолій Паламаренко. — Ця книж-ка — чергове свідчення того, що в Україні є люди, які вміють вкласти в неї всю свою любов, всю свою одержимість. Вона говорить про те, що на цих одержимих людях, на цих подвижниках будуватиметься майбутнє української України”.

“Мені приємно, що я долучився до цієї книжки, від ідеї зібрати для її написання всіх діючих краєзнав-ців, до художнього оформлення, — сказав заслужений художник Укра-їни Анатолій Марчук, — пропонує сформувані і затвердити склад ко-ординаційної ради при Макарів-ській райдержадміністрації та рай-онній раді щодо відродження ду-ховності Макарівщини, щоб надалі сприяти подальшому дослідженню

історії, належному вшануванню славетних земляків, формуванню іміджу Макарівщини, що сприяти-ме культурному та економічному розвитку району”.

Також участь в обговоренні взяли заступник голови Україн-ського товариства охорони пам’яток історії та культури Мико-ла Пархоменко, автор книжки Ва-лерій Обухівський, голова Мака-рівської районної організації Кон-гресу Українських Націоналістів Раїса Резніченко, представники ін-ших громадських організацій. У заключному слові заступник голо-ви київської облдержадміністрації Остап Семирак зазначив: “Це доб-ре, що такі книжки виходять. І якщо вона вперше презентується в Киє-ві, то тим більше є привід презенту-вати її в Макаріві. Я з радістю приїду, якщо ви мене запросите”.

Тепер, після таких схвальних відгуків представників столичної творчої і наукової еліти, Українське товариство охорони пам’яток іс-торії та культури і Всеукраїнська спіл-ка краєзнавців мають намір органі-зувати презентацію видання в Ма-карівському районному Будинку культури.

ТАЛАНОВИТА ЗЕМЛЯ

Коли я взяв до рук книжку Ми-коли Суботи “Скора вода”, зрозу-мів, що на її сторінках живе душа українського народу, і що Слобо-жанщина нічим не відрізняється від моєї рідної Київщини, від Воли-ни, від Херсонщини, що Україна бу-ла, є і буде соборною, адже об’єд-нує її щось набагато сильніше, ніж держава. Її єднає один, спільний і рідний для всіх український дух.

Скажу відверто, я глибоко пе-рейнявся неповторною ауурою Сквородинівки, села, в якому спочив славний син України Григо-рій Скворода.

У селі ходять містичні легенди про дух філософа, який живе в центрі села, чи то в дуплі дуба-ве-летня, який буває посеред пансько-го саду, алеями якого ходив у свої останні дні Скворода, чи біля пам’ятника йому, який жодного ра-зу не вдалося якісно сфотографу-вати, чи на самій могилі цього ге-ніального чоловіка, яка зводила з розуму багатьох простих людей і спричинила відтік населення з центру села, чи прямо в панському будинку... Філософією Григорія Савича пронизані всі без винятку місцеві оповідки, про які дізнаємо-ся зі сторінок зібраного автором впродовж усього життя літопису краю: “Що міцніше дуба?”, “Остан-ні цоб, цебе на Муравськім шляху”, “Про козака-німця”, “Зарізали віо-цю, а голова мека...”, “Чому Скво-рода не писав про жінок” тощо.

Звісно, як зізнається сам ав-тор, основою книжки “Скора вода” є матеріал не з історичних джерел, а з “народної балачки” — побре-ньок, базівок-переказок тощо. То-му достовірність викладеного ма-теріалу здебільшого викликає сум-ніви. Проте ця книжка, на мою дум-

ЛЕГЕНДИ СКОВОРОДИНІВСЬКОГО КРАЮ

Сквородяни біля дуба-велетня

ку, — невечернє джерело україн-ської народної мудрості. Звісно, цінності їй додають твори самого Григорія Савича Сквороди, вірші місцевої літераторки Тетяни Субо-ти. Наукового відтинку “Скорій во-ді” надають нариси кандидата іс-торичних наук Д. М. Дудка — збе-рігача літературно-меморіального музею Г. С. Сквороди: “Доля пор-трета Сквороди”, “Село Малижен-но і Г. С. Скворода”.

Книжка Миколи Суботи — нав-чальний посібник із живого крає-знавства. Тут воедино сплелось все багатство української землі: народні пісні, вірші, сказання, опо-відки, легенди. В книжці величезна кількість унікальних фотоматері-алів, безцінні дані місцевої історії, зокрема, списки дворів давно зниклих із карти Смілих хуторів, спогади очевидців багатьох подій.

Я вкотре переконаюся, що най-більша цінність таких книжок як “Скора вода” в тому, що написані

Колгоспний двір на території музею заповідника Г. Сквороди

Скільки унікальних місцин у нашій неньці-Украї-ні! Кожен населений пункт манить своєю непов-торністю. У кожному місті, містечку, селі, в кожній родині свої легенди, які часом торкають найпота-ємніші струни душі, будять найприхованіші почут-тя, примушують переосмислити сенс буття...

вони не істориками, заполітизова-ними тією чи іншою ідеологією, а простими людьми, які босими но-гами ступували ту землю, про яку вони пишуть.

Останнє десятиліття в Україні спостерігається “краєзнавчий бум”. Одна за одною в світ вихо-дять нові книжки, присвячені іс-торії сіл, селищ, міст, районів, обла-стей. І більшість їхніх авторів — такі ж прості люди, як Микола Субота, який так закоханий у свій рідний край, що готовий всьому світові донести цю любов. І вони її доно-сять. Жертвуючи своїм вільним ча-сом, витрачаючи власні мізерні за-

робітки, натрапляючи на опір вла-ди, принижуючись у пошуках спон-сорів на видання... І такі книжки друкуються. Незважаючи на тяжке економічне становище, постійну нестачу коштів на видавництво, відсутність авторських гонорарів...

Це і є процес духовного ві-дродження української нації. Про-цес, який народжується в таких се-лах як Сквородинівка, процес, який визріває у такі унікальні книж-ки як “Скора вода”, процес, який переможно крокує Україною: за-хідною, північною, східною, півден-ною, незважаючи на жодні політич-ні ігри в Києві.

Не встигнемо й озирнутися, як нове покоління, виховане на таких книжках — великих енциклопедіях малої батьківщини — не цурати-меться рідної землі, як їхні батьки, зазобовані радянською тоталі-тарною системою. І наше завдання — донести до них живу історію батьківської землі, цю національну пам’ять, самобутність, допоки її остаточно не знищила стрімко наступальна, і зі сходу, і з заходу, глобалізація.

Матеріали підготував
Євген БУКЕТ,
голова МРО ВМГО
“Молода Просвіта”,
автор-упорядник книги “Нари-
си з історії Макарівського району”

Емма БАБЧУК,
ведуча програм
Національного радіо,
заслужена журналістка України

Густо всіяний зорями Чумацький шлях. Долі нашої української. Кажуть, що ті зорі — то чисті й світлі душі тих, чиє земне життя було яскравим і щедрим на добро. Вони сяють-мерехтять для нас, живих, щоб із дороги не збилися. Щоб, здіймаючи очі до неба, ми згадували і пам'ятали...

Посилає нам із високості свої сполохи незгасна зоря Бориса Гривачевського — відомого українського журналіста, який поклав на оltар України своє чесне полум'яне слово, свою відданість і своє синівське серце.

Гірко усвідомлювати, що він покинув цей світ у розповні творчих сил, так і не здійснивши багатьох своїх мрій, планів і телевізійних проєктів, які могли б стати окрасою Національного телебачення, як, зрештою, усе, що народжувалося у його світлій голові і йшло до людей із-під його пера.

Доля відміряла йому трохи більше піввіку — всього 53.

Мені важко писати про Бориса в минулому часі: він — мій учень, набагато молодший мене. Маю честь зватися його вчителькою. Ось вам документ: підпис-автограф на книзі "Листи з Соловків". "Дорогий Вчительку мій на радіо (а дружини моєї — в школі) з вірою, що наша Україна ніколи більше не знатиме такого лиха. Буде-таки світла година!" 3.XI.92 р."

У цій першій (і останній) книжці я натрапила на тривожні (може, пророчі?) і несподівані як для Бориса, великого життєлюбця й оптиміста, слова:

"...Зримо відчуваю, як у мені звучить страх перед смертю, біль і страждання перед тією прірвою, в якій обривається нитка людського життя... В уяві — шалений шквал смерті... І людина — маленька людина, зі своїми хвилями, радощами і печаллями, зі своєю любов'ю, охоплена тим шквалом. І нема кінця-краю її розпачеві: "Я хочу жити!..."

Так писав, творчачи свій Соловецький реквієм по "тисячах і тисячах українців, закатованих сталіністами на цій, колись райській, землі посеред моря Білого"... Він "зримо відчув" останні хвилини життя Євгена Плузника, Миколи Куліша, Костя Буревія, Григорія Косинки, Дмитра Фальківського, Миколи Зерова, Миколи Вороного і багатьох інших синів і доньок України, кому присвятив щемні й болючі сторінки своєї книги (а пізніше — пронизливі телеесеї). Їх скосила жорстока тоталітарна коса. Бориса вихопила з наших рядів неблаганна недуга. Рік тому, 28 березня 2006 року. В останні свої хвилини він також мовив: "Як хочеться жити!" І відлетіла зорею його душа — туди, до плеяди одержимих страдників, про яких писав. Може, разом нині вибудовують на небесах свою Україну — мрію, якою снили? Хтозна...

А того сумного березневого дня українська журналістика втратила талановитого, вдумливого та безкомпромісного публіциста, широго патріота, перспективного організатора, що був свідомий свого поклонання.

Із-поміж багатьох своїх колег-телевізійників він вирізнявся емоційним, образним, пристрасним художнім словом, барвистістю і багатомовою, яку знав бездоганно. Запалювався сам і прилучав до спідумання усіх, хто був поруч із ним у студії і потойбіч екрана. Так було, коли вів свої "Розмови про духовність" на радіо і гарячі "Дискусії лідерів" на телебаченні, коли подавав на суд глядачів свої чотири фільми "Україна нескорена", трилогію "Свою Україну любить", відеофільми "Соловецький

реквієм" та "Їх смерть життя розбудить" — до 50-річчя Норильського повстання політ'язнів. А хіба можуть забути численні телеглядачі його дивовижні телемарафони "Тарасова церква", які буквально сколихнули народ український задумом побудувати храм у Каневі біля гори Черневої?..

Знаю, що самим тільки переліком усього, що зробив Борис Гривачевський у царині національної історії і культури, можна заповнити відведену мені під цей спогад газетну площу.

Приємно, що його подвижницька праця була гідно пошанована в Україні і за кордоном. Він удостоєний почесного звання "Заслужений журналіст України" (1996 р.), Міжнародної премії імені Дмитра Нитченка (Австралія) в галузі публіцистики і був названий одним із десяти кращих публіцистів серед українців світу.

За історичні дослідження, спрямовані на розбудову єдиної Помісної церкви він був пошанований орденем Святого Володимира III ступеня.

Як майстер слова Борис зростав на радіо, куди я привела його ще зі студентської лави. Саме тут вчився вимогливості до слова і відповідальності за нього, осягав мистецтво вести діалоги, творити "ауру власної присутності" у кожному домі, де звучало радіо. Ми радилися, сперечалися, подеколи навіть сварилися, готуючи передачі. І я можу справді пишати, що той зелений і молодий пагінець, що його посадила на нашій журналістській ниві, так глибоко вкоренився і дав таку потужну крону...

Готуючи цей спогад про Бориса Гривачевського, я доторкнулася до його особистого архіву. Перегорнула багато течок зі сценаріями передач і телефільмів, із нотатками, записниками. В них і досі присутня його непогамована душа, і досі ще б'ється живий пульс його самобутнього слова. І так захотілося, щоб Борис розповів нам, дорогі читачі, сам про себе... Рядками цього автобіографічного образка, що його він назвав

"КРАЙ ЧЕРЕШНЕВОГО ЦВІТУ".

"...Так уже повелось: тільки-но в київських садах забрунькуються черешні, мою душу пронизує дивовижна феєрія дитинства... Там, на Рівненщині. У краї, що називається ще Погорина... На землі, що явила світові неопалиму купину духовного самоутвердження української нації, вкарбувавши її високою вірою у Святе Письмо на сторінках Пересопницького Євангелія.

Року Божого 1953-го місяця квітня 26 числа (це пізніше день цей стане символом нашої скорботи і, можливо, днем пробудження нації на руїнах атомного безумства ХХІ століття), в селі Нова Мошаниця Здолбунівського району Рівненської області. Моя родина і, зрозуміло, найперше — Мама, Віра Тимофіївна та батько Євген Павлович почули мій перший "журналістський репортаж". Бабця-повитуха від здивування розгубилася: у відчинене вікно кімнати сільських учителів весняний вітер сипнув шаленство пелюсток черешневого цвіту. "Щасливий буде!" — сказала повитуха і десь під тією черешнею закопала мою пуповину. Відтоді, де б я не був, черешневий цвіт моєї рідної Мошаниці вирює, нуртує в моїй душі, а ще — змушує з високості років осмислювати уже в своїй незалежній Державі історичну правду цього польського краю.

Тут, у рідній Мошаниці тоді було три основи духовності: церква—школа—бібліотека. І хоча батькам совіцька влада не дозволяла вчити дітей молитви (а мої — сільські вчителі), і все ж своє дошкілля я провів при церкві (бабуся Уляна була тут старшою сестрицею). І ніяка сила войовничого атеїзму не випекла б вогняні моєї віри у красу духовно-

«Я — УКРАЇНИ СИН...» ПАМ'ЯТІ БОРИСА ГРИВАЧЕВСЬКОГО

го буття моїх краян, відтвореного у Храмі Господньому місцевими живописцями та окриленою церковними кантами. Бо що може бути вище могутнього хоралу "Христос воскрес, смертю смерть здолавши" і отого правічного великодняго: "Христос воскрес — воістину воскрес!" Саме в цих людях Полісся, загнаних силою в колгоспи, при цих словах завше бриніла сльоза... Це пізніше, набагато пізніше прийде до мене глибинне усвідомлення трагедії народу, на землі якого творилася Армія без держави, кращі сини і дочки якого мали високу місію боротися в лавах Української Повстанської Армії і проти більшовиків, і проти фашистів.

І хоча радянська імперська пропаганда щодня вдовблювала нам, юним піонерам-ленінцям, що тут були "сильні духом" лише партизани-медведевці, людська пам'ять карб за карбом ставила свої мітки в дитячій душі. Скрізь: біля чистоджерельних і таких глибоких саме у Мошаниці криниць, де збиралися часто жінки, на якихось дивних пагорбах у лісі, коли грибники сідали на перепочинок і залишали тут рештки їжі (новітня історія на цих братських могилах героїв УПА поставила каплиці, хрести, пам'ятники), за поми-

нальною чаркою, коли захмелілі чоловіки стиха починали співати "Ще не вмерла Україна". Хтось із мудрих навчав: дослухайся голосу землі. Я це усвідомив сповна тут, на пагорбах Нової Мошаниці, де кожна людина й досі залишається для мене втіленням краси і вічної любові до України. І справді, вже вкотре повторю за поетом "Можна все на світі вибирати, сину, вибрати не можна тільки батьківщину".

Рік 1998-й. На сільському майдані відкриваємо обеліск тим сином, дочкам, матерям цього маленького у всесвіті і такого великого колись у моїй дитячій душі села, які загинули в битві за незалежну Україну з вірою, що вона таки буде. Бо ніхто і ніколи не зможе забути того, що пережите цими людьми в ім'я волі, пережите настільки трагічно, що не земля, а зорі тут вмивалися сльозами... Ніхто і ніколи. На тому стоїть і стояти буде цей і досі багатостраждальний край. Моя Рівненщина. Моя Погорина. Моя земля, на скрижальях історії якої трепетно-мужно бринітиме завше святе слово: Свобода!

Б. Гривачевський".

Це писалося для якоїсь Рівненської газети. І якщо продовжити, хай

Прямий ефір Бориса Гривачевського

“Я журналіст, і тому прагну вести розслідування ленінсько-сталінських злочинів по-своєму. Як? Судіть самі. Віддаю вам, шановні читачі й слухачі, усі магнітофонні записи, зроблені на Соловках, в урочищі Сандормохов упродовж паломництва до цих місць. Інтерв'ю, роздуми, а ще — світлина — документальні ознаки часу, записані, відзняті у дивовижно красивих і безмежно тяжких від болю, від смертельних мук українців, місцях...”

Так писав Борис у книжці, що народилася з болю і побачила світ 1992 року. Він мріяв перевидати її під назвою “Соловецький ревієм”, доповнивши сотнею фотографій, списками загинувших і новими аналітичними матеріалами. На жаль, не встиг...

Але все це було відображено у його відеофільмах, які побачила не тільки Україна.

Борис Гривачевський був одним із тих, хто на повні груди вдихнув п'янке відчуття свободи слова на зорі новітньої доби — доби Незалежності. Всі ми тяжко виплутувались з ідеологічних пелюшок радянської журналістики, привчені до недремного ока цензури, додали отого “цензора в собі”, що сковував думку і вчив бути обережним у висловлюваннях. Легше вдавалось це тим, хто був вільний духом.

Борис, як, може, мало хто з його колег, повірив, що втрачену або пригнічену самосвідомість українців можна пробудити високим літературним словом, поверненням імен “розстріляного відродження” на сцену театру, на телеекран. Тож коли йому запропонували очолити літературно-драматичну редакцію на Українському телебаченні (1994—95 рр.) не вагався. Тоді не думав, що невдовзі сіра епоха кучмівнізму вважатиме його благородні наміри чимось другорядним і не потрібним, що на зйомки фільмів про видатних діячів української культури чи інсценізацію творів не виділятимуться навіть мінімальні кошти. Та попри все вдалося Борисові і його колегам “пробити” відеофільми “Собор” (за О. Гончарем), “Дума про братів Неазовських” і “Маруся Чурай” (за Л. Костенко), “Жовтий князь” (за В. Баркою), створити есеї про письменників.

У співпраці з театрами на екран почали виходити адаптовані до телевізії вистави українських авторів.

Але працювати ставало дедалі важче. Паростки нового задихалися під навалюю чужого, неукраїнського телепродукту, що заповонило наш інформаційний простір.

Час потребував оцінки всього, що відбувалося в Україні. Суспільство прагнуло пізнати себе, осмислити свої дороги, зрозуміти причини своїх невдач і прорахунків. Українська журналістика шукала (хоч і не завжди знаходила) своє вагоме публіцистично-аналітичне слово.

І в перших рядах його творців, звичайно ж, був Борис Гривачевський. Йому доручають очолити студію “Політика”, Творчо-виробниче об'єднання “Громада” має в ньому блискучого політичного оглядача. Гостра і бойовита програма “Дискусії лідерів”, яку так майстерно вів Борис, конкурувала за популярністю з аналогічними програмами “акул пера” з російського телебачення. Незабаром ця авторська програма, одна з найрейтинговіших на українському телебаченні “була закрита без усяких мотивів в результаті впровадження жорсткої цензури і ліквідації передач прямого ефіру” (з інтерв'ю Б. Гривачевського).

Чесній, безкомпромісній журналістиці почали обламувати крила — і про це трохи згодом.

***

Беру до рук течку, яку сама підписала “Боротьба за український телефір”. Тут, сказати б, усі етапи

справжньої “війни” Бориса Гривачевського за професійну честь, людську гідність і свободу слова. Боротьба — з чим? Із задухою кучмівської доби, з “темниками”, з русифікацією, що набула нових потужних обертів, із сірпятиною, яка заповонила український телефір продуктом чужинецької субкультури.

Прочитую одного листа: “Віце-прем'єр міністру п. Миколі Жулинському

Голові Державного комітету інформаційної політики радіо і телебачення п. Івану Драчу

Шановний Миколо Григоровичу!

Шановний Іване Федоровичу! Новітня історія становлення незалежної України ще раз засвідчила: гуманітарна (духовна) сфера є первинною в національній ідеології суверенної Держави. Її глибинного історичного дослідження та утвердження заради майбутнього саме Нації і Держави, як свідчать факти — боялися в усі часи не лише завоювальники, а й представники внутрішньої номенклатури. Досить виразно останнім часом все це позначилося на ЗМІ, надто в телебаченні. Комплекс “одвічного хохляцтва”, починаючи із штучного насадження “афоризмів Верки Сердючки” і до рабського благоговіння перед заїжджими фіглярями з Росії (трансляція концертів, інтерв'ю, діалогів у прямому ефірі по всіх, так званих українських каналах) як спрут, охопили телерадіофір.

Аналіз ситуації підтверджує: це робилося і робиться свідомо, з метою повного знищення інтелектуальної журналістики. Майже повна русифікація Національного (?) телеканалу — заслуга людей, яким історія, культура, мистецтво України байдужі. Для історичної теми українства — табу. Навіть після того, як п'ять фільмів циклу “Україна нескорена” були змонтовані (“Дем'янів лаз”, “Визволення по-совітськи”, “Биківня: злочин без кар”, “Місце злочину — Сандормох”, “І зорі вмивались сльозами”) їх показували так, щоб мало хто побачив — безсистемно, без назви “Україна нескорена” (вочевидь це поняття й досі лякає). Історично склалося так, що нині маємо шанс, аби поклатися хоча б рештки інтелектуальної журналістики (відтік кадрів продовжується), і патріотичних телепрограм (більшість — розмагнічено!).

Надія на Вас! Надія на створення осередків високого інтелекту й українського духу насамперед у національному (державному) телерадіофірі. Надія на те, що Гуманітарна сфера, як основа розвитку новітньої держави на мапі Європи зрештою займе своє місце у формуванні патріотизму, у творенні новітньої ідеології суверенної держави”.

Політичний оглядач Національної телекомпанії

Заслужений журналіст України

Б. Гривачевський.

Таких звернень, листів писав у владні інстанції багато, шукаючи розуміння і підтримки. Ось ще один вагомий аргумент:

“Одним із визначальних у поширенні, в популяризації духовних цінностей України може стати і має стати Загальнодержавний телевізійний канал “Культура” (до речі, це підтверджено Польщею, Росією). Базуючись на фінансовій підтримці Держави (державне замовлення), а також залучаючи до співпраці з одного боку — людей одержимих інтелектуально і морально високих, а з іншого — новітніх меценатів, телеканал формуватиме мислителів нової епохи, свідомих гордості за свою Державу, за тих, хто впродовж тисячоліть формували її могутню культуру”.

Так відстоював Борис Гривачевський свої переконання, створивши ініціативну групу телевізійних працівників, яка розробила і по-

дала на розгляд власний проект телевізійного каналу “Культура”.

Який-бо він тоді окрилений ходив, як трепетно виношував саму ідею! До того ж, уже блукав владними коридорами наказ про призначення його керівником цього каналу, значення якого для держави важко переоцінити. Блукає, як бачимо, й донині. Українській культурі на Національному УТ виділено нині пару годин у пору “після третіх півнів”. (Щоб нікого більше не розбудити?!).

Нелегко працювалося Борисові (та й хіба лиш йому?) в пору темників. Готові передачі знімалися з ефіру, дедалі рідше виходили його такі колоритні, поетичні, емоційно напружені репортажі в “Новинах”, уривався час показу сюжетів. Волею керівництва, яке змінювалось на НТКУ чи не щороку, був знятий з ефіру і цикл програм “Дзвони народної пам'яті”, (саме за нього Борис був удостоєний Міжнародної премії ім. Нитченка). Це був досить вагомий доробок журналіста в царині досліджень найбільшої трагедії

Борис Гривачевський біля Кобзаревого дуба

українців — голодомору 1932—1933 рр.

“Постсовітська Україна сьогодні демонструє своєрідну амнезію щодо історичної пам'яті. І не так багато істориків, а ще менше журналістів намагаються жорстоко правду таки вписати до новітньої історії Держави. Борис Гривачевський — публіцист, який, долаючи чиновницькі бар'єри і пункти темників, принципово відстоює позиції нації, позиції Правди”. — Так відгукувалась про цю роботу журналіста австралійська преса, повідомляючи:

“У грудні 2003 р. Гривачевський став учасником Міжнародної наукової конференції “Геноцид української нації. 1932—1933 рр.”, що продовж кількох днів проходила в Музеї терору Угорщини. Саме ця країна на рівні парламенту однією з перших визнала голодомор в Україні — геноцидом.

Фільм-есеї Б. Гривачевського “Пізнати істину” став підсумком цієї події, давши мільйонам українців можливість доторкнутися до трагічного меморіалу, створеного угорцями в центрі Будапешта — Музеї терору заради пам'яті про тих, хто кров'ю простелив шлях Нації до волі”.

Але й міжнародне визнання не розвіяло хмар, що згустилися над головою журналіста. Аби “упокорити” його творчий неспокой, припинити потік “буйної фантазії”, Бориса переводять у відділ тематичного планування програм. Робота, скажемо так, не для його натури.

Тож коли Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Т. Шевченка 2003 року уклало угоду з НТКУ про започаткування телемарафону “Тарасова церква”, Борис рв'яно взявся за цю роботу.

Ось він, урочистий, усміхнений і натхненний, на екрані. Звучить його голос...

“Всі ми, шановні телеглядачі, стаємо віднині творцями великої Шевченкіани XXI століття. Долучившись до святої справи будівництва храму Тарасового, стаємо будівничими новітнього духовного фундаменту вже Незалежної своєї держави. Ми, журналісти, будемо цю справу продовжувати. І хочемо, аби ви разом з нами серцем, душею торкнулися благодатних куточків України, освячених іменем Тараса. Далеко не всі зможуть побувати в таких місцях. І саме Перший Національний входить до ваших осель із Шевченком XXI століття. Без Тарновських ми не мали б сьогодні Шевченкіани, без меценатства насамперед кожного з нас — не буде Тарасо-

не тільки вони були учасниками передачі.

Певен, вони необхідні нині. Держзамовлення планує вихід програми до 200-ліття нашого Кобзаря. Але ви, шановний пане президенте, своїм усним розпорядженням зняли її з ефіру, і з 12.09.2005 р. вона не виходить.

Як автор і ведучий, як просто глядач національно свідомий, як журналіст, який має свій доробок на теренах боротьби за незалежність, я протестую проти такої наруги над програмами національного телемарафону “Тарасова церква” і вимагаю від Вашої команди належного виконання Державного замовлення”.

Відстоюючи право на ефір, Борис звертався по підтримку до багатьох відомих державних мужів і авторитетів від культури. Але ніхто з них не зарадив справі. І він вдається до ще одного рішучого протесту.

Із доповідної записки: “22.08.2005 р. о 14.10 у програмі НТКУ кілька разів пробіг рядок: “На знак протесту проти наруги над програмами Шевченкіани “Тарасова церква” — викрадення 10 хв. ефірного часу та перенесення програми в “глухий” ефірний час — ми будемо виходити на архівних матеріалах. Заявляємо: в НТКУ розпочалися репресії проти Шевченкіани і програм державного замовлення. І це в країні, де Президентом є В. Ющенко!”

То був останній вихід “Тарасової церкви” в ефір. Пізніше в листі до редактора “Телекритики” Наталі Лігачової Борис напише: “Я намагався і продовжую творити нашу духовну аuru, серцевиною якої є поетичні або ж просто житейські мудрі згустки слова генія України. Маю на цей творчий доробок повне право, як український філолог насамперед і як журналіст, до чийого слова дослухалися і в 90-х, і нині, та й, зрештою, як людина, яка вже переступила піввікову межу і має таки чималий досвід відстоювання позиції національної журналістики і свободи слова у цій державі... Аж воно тут, виявляється, нікому не потрібне...”

Ця боротьба була виснажливою, забрала багато сил. До останнього він вірив, що справедливість переможе, що він зможе реалізувати задумане: створити телевізійну “Енциклопедію міст і сіл України”, відзняти цикл документальних есеїв про історію великих українців, які з різних причин залишили Вітчизну і спричинилися до розвитку інших держав і народів — “Повернення з Іррю”. Розробленим авторським проектам не судилося здійснитися.

Підтятий тяжкою недугою, Борис сам відлетів у вирій... Залишив по собі довичній зойк печалі своїй мамі Вірі Тимофіївні, журналістці, дружині Людмилі, батьківській заповіт синові Максиму і доньці Олесі з її родиною. Залишив право на поминальну чарку своїм добрим друзям і однодумцям. Творчу естафету — новому поколінню українських журналістів.

А двом його онучатам — Іванці, яку ніжно й безмірно любив, і Богданочці, якої так і не встиг дочекався, хай мудрою дідовою пам'яткою залишаться слова, якими він завершив одну з останніх своїх передач:

“Найкраще бути самим собою. Я був, є і помру українцем. Я завжди пильнував, щоб не принизити своєї гідності і пишаюся тим, що не принизив моїми діями гідності мого народу. Я вірю в зорю України!”

Із цієї вірою залишаймося і ми, сучасники Бориса Гривачевського. Пам'ятай, Україно, свого вірного сина...

Хто захоче вклонитися світлій пам'яті Бориса Гривачевського, запрошуємо до Будинку вчителя 31 березня о 17 годині на вечір спогадів і шани.

СКАЗАТИ ПРАВДУ

Костянтин СИТНИК,
академік НАН України

Книжка “Через терни — до України” (К., “Знання України”, 2006) — це наукова праця, але її прочитав із цікавістю, як белетристику. Добре знаю обох авторів — відомого вченого і громадського діяча, доктора філософських наук, голову правління Товариства “Знання” України Василя Кушерецького та знамого письменника, заслуженого журналіста України, багаторічного вченого секретаря правління Товариства Василя Василяшкі.

Книжка вразила скрупульозним розслідуванням причин трагедій 30-х рр. ХХ ст., яких зазнав наш народ. Сталіністи шляхом українізації спершу виявили в Україні цвіт національної інтелігенції і безжалюньо винищили найсвідомішу її частину. Вразила масовість репресій: “Із 325 українських письменників, яких друкували в 1930 році, після 1938 року друкували тільки 36”. А які цинічні звинувачення, яке приховування справжніх мотивів розправ! За націоналізм, чомусь “буржуазний”, звісно, український, судили навіть комуністів, та не судили за націоналізм російський. Звинувачували за якимсь міфічним шпигунством. А по суті, перед виборами до першої Верховної Ради СРСР потай “зачищали електоральне поле” від “неблагодійних”, тих, хто колись служив УНР, саме існування якої почали викреслювати з історії України.

Читаю у книжці допити в катівнях НКВС і згадую вислів: “Дайте мені справу, а людину я до неї підшию”. І “підшили до справ” людей за “терористичні наміри щодо комуністів і членів Уряду”.

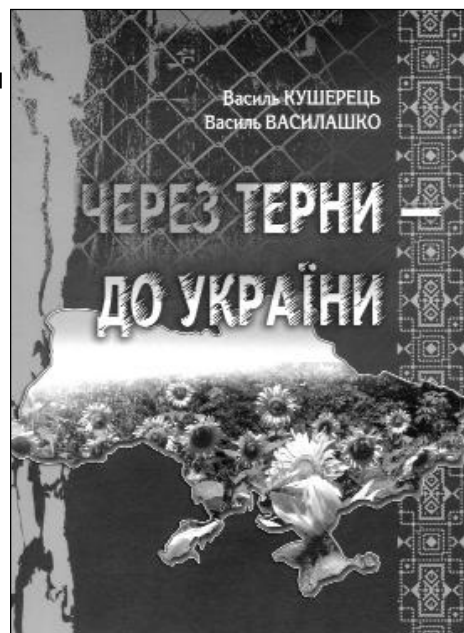
ОЧИЩЕННЯ ПАМ’ЯТТЮ...

Без жодного факту, якому саме місцевому комуністу чи урядовцю за тридев’ять земель, в озброєному до зубів Кремлі загрожували замах! Скажете, маячня? Так, але така маячня слідчих, без адвокатів, була підставою для найсуворішого заочного вироку — розстрілу. Аж через 20 років, після ХХ з’їзду КПРС, почалася посмертна реабілітація, — з виснажливою, бездушною тяганиною. Спецслужби особливо цинічно брехали про час і причини смертей репресованих, ретельно узгоджуючи під грифом “Цілком таємно” свої позиції від Дніпропетровська до Москви. “Помер від аневризми серця”. “Помер від перитоніту кишечника”. Про те, де трапилася смерть і де поховали, навіть не повідомляли.

Коли я читав наукове дослідження Василя Кушерецького “Нездоланність народу”, мене вразила воля до життя, всеперборний оп-

тимізм родини Кушерецьких та інших родин. Крізь терни терору, підозр і злиднів пробились вони, сини і внуки “ворогів народу” до маленьких, а потім і великих успіхів, врешті до України, що стала вільною. Василь Іванович простежив долю свого і жінчиного гіллястих родів аж із дореволюційних історичних надр буття. Цінючий досвід виживання! Показав, яких численних лих і втрат зазнали родини українців на півдні і в центрі України через Першу світову, громадянську війни, через нищення Москвою УНР, через організований режимом Сталіна Голодомор. Подумати тільки: у краї найродючіших чорноземів Черкащини виморювали нерідко до половини-двох третин населення сіл.

Відштовхуючись від дослідження кореневої системи своїх родів, Василь Кушерецький заглянув углиб проблеми, спробував дослідити у родах і різних верствах населення історію українського народу й дійшов оптимістичного висновку, що наш народ належить до тих народів, які вже довели свою незнищенність. Гинули обри, орди сарматів, печенігів і половців, переважно кочівників, які мов перекотиполе шукали нових пасовищ і грабежів, а не приростали до рідної землі. Український народ у доступній для вивчення давнині не покидав своєї території, нікого не завойовував, хоча через різні чинники нашого цвіту є по всьому світу. Зберіг наш народ попри драконівські заборони рідну мову, християнську віру, національні традиції. Витримав жорстокі напади і пригнічення. Як певний спадкоємець світової слави Трипілля, державності в могутній Київській Русі, як нащадок мужньої Гетьманщини, УНР і УРСР, наш народ таки виборів свою вільну Україну. Кушерецький прагне показати механізм досягнення виживання і успіху, який нелегкий, але достатньо дійовий. І таким чином книжка з трагічною ос-

нову, що приречена наче бути книжкою суму, набирає і віддає читачу світло оптимізму. Показ переборення перешкод на цьому шляху не просто цікавий, а й повчальний. Для тих, хто втрапив у біду і не повинен упастися духом, хто має добиватися особистої і загальнонародної перемоги у справі національного відродження. Книжка сприяє очищенню пам’яттю душ зачерствілих забудувків, пробудженню сумління у русифікаторів і яничар, обґрунтуванню непереможності й перспективності розвитку та історичного буття нашого рідного українського народу.

Дочитав я книжку і подумав ось що. Може, і сучасних сталіністів вона не залишить байдужими, і вони колись таки схаменяться, не служитимуть комусь як “сини Отчества чужого”. Добре, якби його книжку прочитали наші урядовці та депутати, які нерідко думають, що Бога за бороду вхопили і все знають. А головне, щоб це видання було в кожній бібліотеці, щоб його змогла прочитати кожна молода людина, а також доросла, в якій досі пустеля пам’яті про найстрашніші у світовій історії злочини сталінізму.

Сім’я, родичі і друзі Кушерецького В. Є. 1929 р.
Усіх чоловіків, зображених тут, розстріляли.
Жінок запроторили в буцегарні. Дітей помістили в дитбудинки

СЛОВО НЕПЕРЕХІДНЕ

ІЗ «ЧИТАЦЬКОГО ЩОДЕННИКА 90-Х» ЄВГЕНА БАРАНА

Микола ВАСИЛЬЧУК,
м. Коломия на Івано-Франківщині

Здається, цей чоловік поставив собі за мету читати книжки в час телевізії та Інтернету, аби цим самим урятувати від зникнення поняття “читач”. Та від простого читача Євген Баран відрізняється тим, що він не просто читає, а фіксує думки про прочитане й доносить їх до інших у вигляді численних публікацій у періодиці, науково-популярних і наукових виданнях. Причому, все це він робить фахово, незалежно від того, написано його текст для газети, чи для солідного наукового збірника. Він дійшов до того рівня майстерності й розголосу, коли в середовищі літераторів стало престижним “попасти на перо” Євгена Барановича. Це тому, що критик має добрий художній смак, уміє вхопити головне. Євген Баран, спрагло ловлячи ознаки нового в літературі, має власну думку, яка базується на певних мистецьких орієнтирах, тому й не заперече сліпо традиційного і не возвеличує бездарного. Тому Євген Баран має моральне право написати: “Ми в цьому житті багато що “забалакали”, тому я волю відкидати **зайві** слова”.

Що це саме так, видно і з нової книги Євгена Барана “Наздогін дев’яностим... Про за бібліофіла” (Івано-Франківськ: Тіповіт, 2006. — 192 с.). Хтось може сказати: про яку новизну тут мова, коли в книжці зібрано матеріали, вже опубліковані в періодиці в ті ж дев’яності. Так, опубліковано, але це зовсім не применшує вартісності книжки. По-перше, витримано певний іспит часом, отож можна подивитися, наскільки критик зумів передбачити те, про що писав колись, і чи оті аванси, роздані молодим, варті були їх самих, уваги критика й читачів. А по-друге, зібрані під спільною обкладинкою ці тексти

створять одну з граней літературного процесу, виписану учасником-сучасником. Це вже документ доби, документ переконань і помилок, своєрідний читацький щоденник, написаний не школярем, а кандидатом філологічних наук, доцентом, талановитим літературознавцем і критиком.

Уже сама форма текстів, зібраних у книжці свідчить про те, що автор, який пише передусім для періодики, змушений бути лаконічним, невелемовним. Водночас це сприяє й чіткості формулювань, науково-публіцистичному забарвленню мови. Євген Баран у своїх статтях-візях часто здійснює первісне освоєння художнього матеріалу, тому нерідко лише окреслює якісь моменти, які згодом отримують розвиток у публікаціях інших дослідників.

Євген Баран відобразив своє бачення окремих теоретичних аспектів новітньої літератури, виступає як автор фейлетонів, а також як людина, яка сказала своє слово про художню прозу та про поезію. Все це структуровано у відповідні розділи. Скажімо, його фейлетони спрямовані на те, аби пролити цебер води на голови надто вже “залітературених літераторів” і дещо остудити їхній запал. Та, звичайно ж, він найбільше своєї праці вклав в осмислення внеску в художню прозу Юрія Андруховича, Богдана Бойчука, Володимира Брюггена, Григорія Гусєйнова, Оксани Забужко, Володимира Єшкілева, Степана Процюка, Василя Слапчука, Петра Сороки, Олесья Ульяненка... У книжці багато уваги приділено поезії Володимира Базилевського, Івана Юва, Ольги Слоновьської, Василя Старуна, Неоніли Стефурак... Тут знайшлося місце й жанрові інтерв’ю, в якому автор має змогу висловити свою точку зору на ті чи інші літературні реалії.

У “Ліричній констатації: Вступі до теми” Євген Баран, ховаючись за маскою іронії, намагається відповісти на питання про доцільність своєї праці: “Літературний процес — фікція. Він забирає здоров’я, нерви. Забирає роки. Тоді ти розумієш, що літературний процес — се болото. Але шкодуєш поривати, бо в болото ти вклав свої роки. Потім виявиться, що вони були найкращими, і ти починаєш обгороджувати процес, який аж ніяк цього не потребує. Бо важливий не він, важливий результат”.

ДОШКА ПОШАНИ

ДВА ЖИТТЯ ІВАНА БАГРЯНОГО

Віктор САВЧЕНКО,
член НСПУ,
м. Дніпропетровськ

Читачеві романів Івана Багряного “Сад Гетсиманський” і “Тигролови”, стає зрозумілим, чому доробок майстра так пильно оберігали від читача. Адже у його творчості описані закладні системи, яка проіснувала сімдесят три роки і сім місяців. Змальований кривавий “бульйон”, у якому зароджувалося те звірство, яке обійшлося людності імперії в шістьдесят два мільйони смертей (загинув-бо кожен третій). Водно-

час із правдою тогочасного життя у творчості Багряного є приклади великої людської стійкості, як і приклади малодушності й зради. У передмові до одного зі своїх творів письменник писав, звертаючись до читача: “Друже мій любий! Прошу, не називай мене поетом, бо це мене жорстоко ображає. Не іменуй мене поетом, друже мій, бо поети нині — це категорія злочинців, до якої я не належав і не хочу належати. Не іменуй мене поетом, бо слово поет скорочено стало визначати: хамелеон, проститутка, спекулянт, авантюрист, ледар...”

Не іменуй же мене поетом, друже мій. Я хочу бути тільки людиною, яких так мало на світі, я хочу бути тільки нею...”

У видавництві журналу “Бористен” (2006 р.) із нагоди сторічного ювілею письменника вийшла книжка “Січеславці — про Багряного”.

Цей художньо-публіцистичний збірник змусив мене згадати першу радіоініціативу уривку з роману “Сад Гетсиманський”, що прозвучала вже в перебудовний час. Доти про автора майже нічого не було відомо. Через якийсь час побачив світ і роман, а згодом і наступний — “Тигролови”.

У час Незалежності на повну потужність запрацювала Фондація Багряного. Вийшов у світ великий том “Публіцистика” (вид. “Смолоскип”, 1996 р.), а потім — два томи “Листування” (вид. “Смолоскип”, 2002 р.).

Книга “Січеславці — про Багряного” — данина пам’яті письменника-патріота, все життя якого було посмуговане стражданнями (туберкульоз, концтабори, цькування). Упорядник Фідель Сухоніс добивав матеріали так, аби охопити весь спектр діяльності Багряного. До книги увійшли листи і твори письменника, а також літературознавці: Миколи Жулинського — письменника й академіка, Марії Дружко — юної поетеси з Дніпропетровщини, письменника Дмитра Нитченка з Австралії, який товаришував із І. Багряним упродовж усього життя. Всього понад двадцять авторських розвідок про письменника-патріота.

ЇЇ ПРОЗА — НЕВИЧЕРПНЕ ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ДРАМАТУРГІЇ

Марія ВИШНЕВСЬКА,
театрознавець

ЧЕРЕЗ ТЕРНИ ДО ВЕРШИН “РОЗУМОВОГО РОЗВОЮ”

Велика родина Кобилянських, яка приїхала до Буковини з Галичини, не спроможна була дати належну освіту всім шістьом дітям. Чотирьох синів батьки послали на навчання до гімназії, а на дівчат, Ольгу та Євгенію, очікувала доля добрих господинь, матерів, які мали б займатися хатніми справами. Тому, незважаючи на те, що з юних літ у душі Ольги Кобилянської жило прагнення до освіти, до активної творчої праці, вона закінчила лише чотири класи народної школи, здобувши, за її висловом, основу “для дальшого розумового розвою”.

Із сторінок щоденника Ольга Кобилянська перед нами постає вразливою й емоційною натурою, то природно, вона багато займалася самоосвітою. Для молоді дівчини це був єдиний шлях культурного зростання, літературного розвитку, і Ольга Кобилянська відважилася стати на прою не тільки з власним батьком, який був суворим на вдачу людиною, а й із суспільно-політичними обставинами, які обмежували заскоружлими традиціями й прирікали жінку на духовне животіння.

Молода Кобилянська захоплювалася творами з соціології, політології та філософськими трактатами, шукала себе в музиці (грала на фортепіано, цитрі, дриббі), непогано малювала і грала в театрі. Вона навіть хотіла стати професійною актрисою, але все-таки віддала перевагу літературі.

ЗА ЖИТТЯ ПИСЬМЕНИЦЯ НЕ ПОБАЧИЛА СВОЇХ ГЕРОЇВ НА СЦЕНІ

Захоплення О. Кобилянської театром позначилося на її літературній творчості. Її повісті й оповідання дуже близькі до драматургічних творів. Сюжети сповнені драматизмом і насичені майстерно виписаними діалогами. Персонажі наділені індивідуальними рисами характеру, драматичні колізії побудовані за всіма законами драми. Це відчувала і сама письменниця. Тому ще за її життя були спроби інсценізації деяких творів. На прохання Ольги Юліанівни у 1913 році мала намір інсценізувати повість “В неділю рано зілля копала...” Леся Українка, але на перешкоді стала хвороба, яка завадила цим планам.

Косівським аматорам вдалося перекласти повість “В неділю рано зілля копала...” на сценічну мову і зреалізувати прем'єрну постановку

“У неділю рано зілля копала...”
У ролі Дубихи М. Чаплинська,
у ролі Тетяни засл. арт. УРСР
В. Зимня. 1955 р.

21 березня минуло 65 років від дня смерті видатної української письменниці Ольги Юліанівни КОБИЛЯНСЬКОЇ. Вона народилася 27 листопада 1863 року в містечку Гура-Гумора (нині м. Гура-Гуморулуй, Румунія), яке тоді було на окраїні колишньої Австро-Угорської імперії, в сім'ї дрібного урядовця Ю. Кобилянського. Але їй судилося прославити на цілий світ Буковинський край, а її проза стала невичерпним джерелом для драматургії. Вистави за інсценізацією творів Ольги Кобилянської стали не тільки візитівкою Чернівецького музично-драматичного театру ім. О. Кобилянської, а й справжнім мистецьким надбанням, яке довгі роки визначало його творче обличчя.

Ольга Кобилянська

ку драми до 35-річного ювілею літературної діяльності О. Кобилянської. Важко сказати наскільки вдалою була інсценізація, оскільки рукопису так і не видано.

У 1936 році повість “В неділю рано зілля копала...” вперше зацікавилися митці буковинського українського театру під орудою Сидора Терлецького та Івана Дудича. Вони доручили зробити інсценізацію повісті місцевому письменнику Іларію Карбулицькому. Він із дозволу письменниці відразу взявся до роботи. В своїй інсценізації автор, ідучи за оригіналом повісті, зробив акцент на соціальній нерівності між різними верствами тодішнього суспільства. Через брак коштів для постановки, вона так не була зреалізована на сцені. А 1939 року через утиски румунської влади припинив своє існування й театр. Рукопис інсценізації зберігся і зараз знаходиться у фондах Чернівецького літературно-меморіального музею О. Кобилянської.

Уже після возз'єднання Буковини з Радянською Україною знову звернулися до ідеї інсценізації повісті “В неділю рано зілля копала...” А зреалізувати її взявся тоді молодий буковинський журналіст, а нині відомий письменник Володимир Бабляк. Порадившись із письменницею, він відразу приступив до роботи. І через деякий час читав свій варіант інсценізації Кобилянській. Окрилений запевненнями письменниці, що його робота була вдалою, Бабляк віддав рукопис прологу до драми в редакцію альманаху “Вільна Буковина”. 1941 року пролог навіть вийшов друком. Проте з часом письменник скептично оцінив свою спробу, переосмислив слова Ольги Кобилянської. “Якби це трапилося тепер, — писав пізніше В. Бабляк, — я б її тихі добрі слова розшифрував так: коли мені було стільки років, скільки тобі, юначе, я теж робила дурниці... Але тоді вибіг за двері ошчасливлений. А сьогодні, перечитуючи те, що мав зухвалість показувати їй, паленію від сорому”.

“ЗЕМЛЯ” ЗАПОЧАТКУВАЛА МИСТЕЦЬКИЙ ЛІТОПИС БУКОВИНИ

Незважаючи на те, що інсценізувати намагалися переважно по-

вість О. Кобилянської “В неділю рано зілля копала...”, вперше на сцені професійного театру з'явилася героїня повісті “Земля”. Інсценізацію і постановку спектаклю на сцені Чернівецького обласного драматичного театру, який саме повернувся з евакуації, здійснив 1947 року художній керівник театру Василь Василько. Обробку народних мотивів у виставі здійснив композитор Б. Крижанівський, а сценічне оформлення створив художник О. Плаксієв.

У виставі “Земля” вперше яскраво засяяли зірки акторів буковинської сцени В. Сокирка, Ю. Величка, П. Міхневича, М. Кисельової та К. Ципи. Загалом, вистава стала визначною подією не тільки в громадському житті краю, а й у житті творчого колективу. 1954 року театру було присвоєно ім'я О. Кобилянської. А виставою “Земля” було започатковано своєрідний мистецький літопис Буковини за творами буковинських авторів.

Від першої постановки “Землі” минуло майже 20 років. За цей час змінилося не одне покоління митців, перш ніж чернівецький театр удруге звернувся до інсценізації В. Василька. Режисер театру, нар. арт. УРСР Є. Золотова, продовжуючи традиції закладені В. Васильком, спробувала 1980 року за допомогою сучасних засобів сценографії створити узагальнено-символічний образ вистави, де акценти були зроблені на важливих ідейно-художніх епізодах. Режисер і художник (засл. художник УРСР В. Лассан) відмовилися від традиційного сценічного оформлення і вдалися до лаконічної, образної та функціональної сценографії, на перший план виступили цікаві людські характери, створені акторами театру і насамперед образ Івоніки у виконанні нар. арт. УРСР П. Нікітін.

Майстерно відтворені масові сцени, різні мізансцени чітко спрацювали на надзавдання режисера, за яким основним героєм вистави став народ. Це був новий погляд буковинських митців на твір Ольги Кобилянської.

ПЕРШОПРОЧИТАННЯ “У НЕДІЛЮ РАНО ЗІЛЛЯ КОПАЛА...” НАЛЕЖИТЬ НЕ ЧЕРНІВЧАНАМ

Відразу після постановки спектаклю “Земля” В. Василько 1949 року зробив начорно інсценізацію повісті “В неділю рано зілля копала...” і розробив свої режисерські нотатки до неї. Але остаточний варіант п'єси драматург завершив 1953 року.

Перше сценічне прочитання п'єси В. Василька належить не чернівчанам, а московському циганському театрові “Ромен”, прем'єра якого відбулася в 1952 році. Щоправда, москвичі не тільки змінили саму назву п'єси: у них вона вийшла як “Девушка счастье искала”, а й настільки переробили саму інсценізацію на циганський

лад, що автор навіть висловив театрові своє невдоволення.

Серед українських театрів пальма першості у сценічному прочитанні належить Бердичівському українському драматичному театрові, який поставив п'єсу 1954 року.

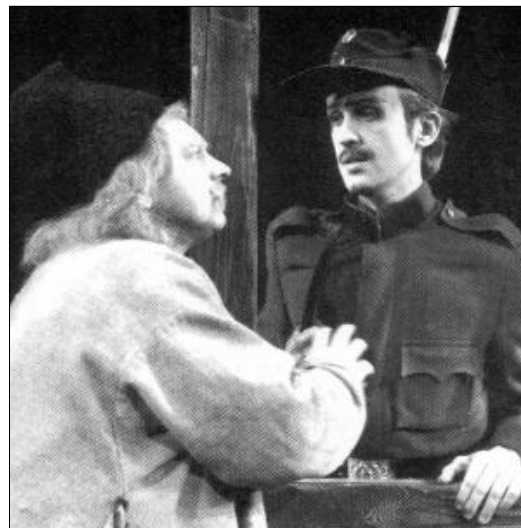
На чернівецькій сцені інсценізація з'явилася тільки в 1955-му. Здійснив її постановку тодішній художній керівник театру Б. Борін. Завдяки його режисерській розробці спектаклю в цілому й чітко поставленому надзавданню кожному виконавцю, режисерові вдалося в тісній співпраці з художником Г. Нарбуттом, композитором І. Шамота балетмейстром О. Терещенком створити справжній реалістичний шедевр, у якому вони загострили соціальне звучання твору. “Композиційна чіткість, романтичне забарвлення, тонка поетичність, виразність і емоційна піднесеність характеризують цю інсценізацію”, — зазначили відразу після прем'єри критики й науковці. Вистава мала довге сценічне життя, її ставили понад 500 разів. Невід'ємною складовою

“Вовчиха”. У ролі Зої Жмут нар. арт. УРСР
Г. Янушевич. 1963 р.

успіху вистави був талановитий ансамбль акторів-виконавців головних ролей: Г. Янушевич, П. Міхневич, М. Шутько, В. Зимня, О. Садовникова. Попри всі застарогі вистави стала справжнім мистецьким надбанням творчого колективу театру. Пізніше театр ще двічі звертався до інсценізації В. Василька “У неділю рано зілля копала...”

1984 року нею скористався головний режисер театру, нар. арт. УРСР К. Пивоваров. За жанром його спектакль був означений як “легенда” і відповідно романтичного трактування набув сюжет та образи його героїв. Режисер будував виставу в двох площинах: епічній і драматичній. Носієм епічного, романтичного у виставі був образ Маври, драматичного, фатального кохання — Туркиня (Тетяна). Завдяки розвитку дії в межах цих двох полюсів, нова сценічна інтерпретація “У неділю рано зілля копала...” стала сучасним гімном незбагненого, але трагічного кохання. Музика, яку написали Жанна та Левко Колодуби, визначала стиль виста-

“Земля”. У ролі Івоніки нар. арт. УРСР
П. Нікітін, у ролі Михайла В. Сова. 1980 р.

ви як фольклорно-етнографічну стихію.

Майже через 10 років, 2003-го до 140-річчя від дня народження О. Кобилянської, засл. арт. УРСР О. Мосійчук втретє поставив виставу “В неділю рано зілля копала...” В. Василька за О. Кобилянської.

КУЛЬТОВИЙ СПЕКТАКЛЬ

Готуючись до 100-річчя від дня народження О. Кобилянської, 1963 року Чернівецький музично-драматичний театр ім. О. Кобилянської втретє звертається до творчості своєї патронеси. Актор театру, нар. арт. УРСР Олександр Ананьєв взявся за інсценізацію новели з народного життя “Вовчиха”. Для реалізації свого задуму і вітлення провідної теми оповідання — морального виродження людини, яке було зумовлене жадобою збагачення, — автор частково використав мотив оповідання “Банк рустикальний”, а для правдивого відтворення подій Першої світової війни — “Лист засудженого воєка до своєї дружини”. Майстерне поєднання автором у сценічній драмі згаданих літературних творів письменниці, надало його п'єсі соціального звучання, а вчинкам головної героїні Зої Жмут (нар. арт. УРСР Галина Янушевич) — психологічної вмотивованості. Автору інсценізації в тісній співпраці з режисером-постановником, нар. арт. УРСР Є. Золотова та художником О. Плаксієм вдалося створити на сцені справді народну соціальну драму. Вистава “Вовчиха” була удостоєна найвищої нагороди на Республіканському огляді кращих творчих робіт сезону 1963—1964 років.

“КАТАСТРОФАЛЬНИЙ” БІЛЬ

Востаннє театр звертався до творчої спадщини своєї патронеси у 2005 році. На постановку інсценізації роману О. Кобилянської “Апостола черні” керівництво театру запросило одного з провідних режисерів України Олександра Дзекуна. Але незважаючи на те, що роман письменниці порушує філософську проблему смерті, (в ньому багато цитат із Ніцше, Бібллії), містичний твір О. Кобилянської не був належно зреалізований. Творчий колектив виявився не готовим до такої серйозної роботи. А на переконання режисера-постановника, “вистава готувалася для звіту, для заспокоєння чиновників”, а можливо, й ЗМІ, які частенько дорікали театрові на відсутність творів патронеси. “Я їду з важким відчуттям. Я помилився. Мені здавалося, що зможу надихнути, зацікавити людей. Цього не сталося. Я переоцінив свої сили”, — зізнався в інтерв'ю чернівецьким журналістам О. Дзекун. У його словах “відчувався глибокий, як писала О. Кобилянська, “катастрофальний” внутрішній біль”.

— Отдать конци!
"Надежда Крупская" закричала людським голосом — У-У-У!!! — ніби вперше прочитала записку Сталіна: — *Отдать конци*, — вивергла з білої труби в чисте блакитне небо протуберанець ще більш чистої, білосніжної пари і відвалила у вічність поза розкладом.

За розкладом у світі десятий день йшла Друга світова війна.

Другу світову війну розпочав мій молодший братик Михайло І-й.

Точнісінько, як було із першою світовою. Коли в Сараєво вічний студент Гаврило Принцип на принцип — замочив із нагана германського ерцгерцога Фердинанда і тим розпочав війну.

Таке сподіяв і мій молодший братик Міся, як він сам себе поважно називав.

Міся тріснув мене по голові дерев'яною тріскою, коли я хотів увлізти в його візок. Та так влучно, що пробив у моїй голові дірку, — ну, не зовсім у голові, а лише в шкірі на голові. Нічого суттєвого з тієї дірки не витекло, крім, хіба що, трохи мозку.

Це я так тоді думав, бо перелякався.

Добре, що крові майже не було. Лише мозок.

Але я заволав так, ніби справді стікав останніми краплинами крові. Вибігла з дому мама і нагримала на нас:

— Ап'ять вайна!

Ніякої війни не було й близько.

Ми, мирні онуки, мирно гралися на купі тирси, стружки і дерев'яних обрізків біля верстака діда Тараса.

Дід Тарас, окрім того, що був дідом, був ще й теслюю, й столяром — саме того дня він майстрував візка на коліщатах своєму наймолодшому онуку Михайлику.

Візок виходив гетьманський — із точеними балюсінами дверцят і різьбленою спинкою над шкіряним сидінням, як у шестисотому мерседесі.

Міся мабуть боявся, що ми, старші онуки, його розкуркулимо, заберемо візка собі, то й розпочав війну.

Наступного дня з самого ранку чорна тарілка радіо на стіні у кімнаті Міся з мамою таки підтвердила, що війна почалась.

Міся заплакав, бо він, звісно, того не хотів.

Він був гарний хлопчик. І ніколи не бився. То було лише раз у його життя.

Запевнити Міся, що нема його провини в тому, що почалась війна, не змогли ні мама, ні баба Надя.

— Еге, ви самі ж казали — ап'ять вайна... — ридав Міся.

Міся ніби відчув, що він буде першою жертвою тієї війни в нашій сім'ї. Брата не стало менше ніж за рік.

Він помер в евакуації в Новосибірську від крупозного запалення легень на тлі повного виснаження організму.

Потім, після війни, в сорок сьомому, в мамі знайшовся ще син, якого вона назвала теж Михайлом.

Михайло-ІІ-й виріс розумним і толерантним, ніколи не бився, став кінорежисером і деканом кінофакультету. Має доньку балерину, красуню Іванку, яка закінчила балетне училище при Большом Театре в Москві, а танцювала в Німеччині в Штутгартському театрі, а тепер — у Празькому, бо в Україні таланти нікому не потрібні.

Вона в нас нью-остарбайтер. Але це все потім.

Поки що ж я не плакав, що почалась війна.

Навпаки, я почувався героєм і примусив маму зробити мені повну перев'язку голови.

Мама була медсестрою, то ж зробила перев'язку по повній програмі "важке поранення голови". Два тижні я відмовлявся зніматися з пов'язку. Розшукав у дідусевому садочку першу дозрілу вишню і розчавив її на бинтах.

Вийшло, наче кульове наскрізне поранення в лоба. Коли вже мама силоміць-таки зняла з мене перев'язку, боячись, що під нею щось

заведеться, я її вдягав як тубетейку, виходячи на вулицю.

На вулиці повз дім діда Тараса по соші, що вела на дерев'яний міст, уже котилася війна — безкінечний натопв біженців, змішаний із червоноармійцями, що теж тікали від війни.

Першими по соші промарширували хлопці-десятикласники. В сандаліях на босу ногу, в білих сорочках, із непокритими головами.

Війну проголосили по радіо в неділю 22-го, а всіх черкаських десятикласників зібрали в понеділок до школи № 3, поставили на плацу місцевого базару біля пожежної команди.

Брат Вадим був у третьому. То він бігав лише дивитися на той збір.

Военком вишикував хлопців у шеренги і скомандував:

— *Смірна! Слушать маю команду! Враг каварно напал на нашу савецкую Родіну в четыре часа утра. Великий Сталін об'явил всеобщую мобілізацію. Ви все призвани в ряди заштітков атєчества. Отнинє ви байци Красной Армії. На-пра-во! Шагом марш!*

Хлопців у лавах було близько сотні. Колона рушила по соші в бік дерев'яного мосту через Дніпро.

Попереду йшов военком.

Він єдиний був у чоботях і кашкеті. Хлопці вдягнені по-літньому, ніби на хвилину відлучилися з хати.

Коли колона рушила вулицями Кривалівки — поголос покотився містом, випереджаючи колону:

— Хлопці женьте на війну...

Дехто з призовників жив на іншому боці міста, скажімо, на Казбеті, або біля цукрової, аж під хутором Червоним. Заскочити додому, щоб перевдягтися в дорогу, взяти торбинку з харчами або хоча б попрощатися з мамою — военком не дозволив.

Сказав, як відрубав:

— Крок убік з колони буду вважаєти за дезертирство. Стрілятиму без попередження.

Хлопці йшли чужими вулицями, чужі люди почали виносити з хат усе, що могло згодитися хлопцям у дорожці. Колона обростала жінками, що бігли поруч. Чужі жінки поїли чужих хлопців молоком, на ходу зували їм чоботи, вдягали чоловічі *гінжаки* і *кухвайки*, вішали на плечі торби з хлібом, салом і борошном. Вдягали через шії саморобні скатки з ковдр. Покривали голови модними тоді кепами-шестиклинками і неможливими сільськими картузами.

Жінки не знали, що хлопцям залишилося жити три години. Не більше.

Военком йшов першим і не озирався.

Не озирнувся жодного разу на колону позаду.

Робіть що хочете — моя хата з краю, мене не обходить! — ніби було написано в нього на спині.

Можна було не лише зробити крок убік, можна було спокійно повернутися додому, до мами.

Ніхто не втік додому.

В колоні юнаків крокував мій дядько Шура Петренко. Петренки жили недалеко, за три квартали, але на іншій вулиці. Баба Надя вдягнула Шуру в дідові каші, дала картуза і торбину з продуктами.

Ми, малеча, висіли на паркані — було цікаво, яка вона, тая війна.

Я, власне, сидів не на паркані, а стояв на засуві брами. Стояти на балці засува було зручно, голова якраз стирчала над ворітьми, руками можна було спертися на верхню обшивку планку.

Стояти можна було годинами, аж поки мама не стягла нас за ноги, щоб нагодувати.

Години через три як погнали хлопців по соші через міст на війну, у небі з'явилися німецькі літаки. Вперше.

Вони летіли, вільно розкинувши крила, ніби небо не було вже наше, а їхнє. Нікого не боялися. Старші хлопці зауважили, що німецькі літаки по іншому гули, ніж наші. Я прислухався й собі. Справді, отой чорно-зелений підвивав із булькотінням, ніби

його нудить, ніби ось-ось зблювне.

Літаки покружляли над мостом, не звертаючи уваги на місто, потім подались убік Золотоноші. На схід. Туди, де завжди сходило сонце. Вікно в моїй кімнаті виходило саме туди, куди полетіли німецькі літаки.

Баба Надя з мамою просто під ворота поставили лаву, та що була в коморі, і на лаву виставляли різне — дерев'яне барильце з холодною водою (брат Вадим носив відрями з криниці), щось із харчів, доки ще в баби було, (а тогорічної бараболі було в льосі ще ого-го), хустки, ганчірки на онучі, ковдри, тощо. І так було перед кожною хатою, не лише в нас.

Із кожною хвилиною на соші юрилося все більше й більше люду. Дерев'яний міст через Дніпро не встигав ковтати біженців.

Дерев'яний міст у Черкасах на Дніпрі був легендарним. Видається мені зараз, що був той дерев'яний птеродактиль довший за міст над Золотою Затокою в Сан-Франциско.

12 кілометрів рівної як струна ажурної дерев'яної споруди були дивом дерев'яної архітектури.

Як Кіжі.

Тільки не церква, а міст. А може, то була зведена язичницька церква Бога всіх Дніпрових річок: Росі, Самари, Десни, Ворскли, Ужа, Прип'яті, Либеді, Ірпеню, Почайни, які там ще є, всіх поіменно не назву, особливо дрібноту. Ті річки були прихожанами черкаського моста-церкви. І загинув міст, як Десятинна Церква, в яку під зав'язку набилася киян, а хан Батий велів спалити їх у церкві.

Міст вигинався на двадцятиметрову висоту в головному прольоті й нависав над п'ятьма протоками і головним руслом Дніпра.

Дніпро в Черкасах розбігався на рукави. А нижче Черкас знову збігався до купи, в одне русло. Протоки створювали острови. На островах серед сіножатей були поставлені опори того моста.

Писане тонким пензлем чорною китайською тушшю каліграфічне мереживо черкаського мосту на тлі жовтої уранішньої зорі, (я багато разів намагався прочитати його з куреня, спросоння, коли ще був неписьменний, коли дід брав мене з собою на сіножаті), нагадувало мені якийсь сакральне послання: ієрогліфічні вертикалі опор і каліграфічний текст арок піднесений у вірш, від обр'ю до обр'ю, через усе безкрає небо.

Якимось чином, малий і нерозумний, я відчував, що обов'язково маю прочитати коліссь, в старості, той загадковий і такий простий текст. Міст мене збуджував, не як дівчина, що раптово сподобалася, а як ворожіння, як таїна, як темне пророцтво, як доля, що лежить перед тобою ще неходжена.

Із першого разу, тільки-но я його побачив, мене тягнуло вийти на нього одному, вночі і подивитися з найвищої його точки у чорне дзеркало дніпрової води.

Баба Надя ходили. Казали, що видно дно, ніби немає води в Дніпрі геть. Видно сомів великих, як колоди, що споконвіку лежать під дідовим парканом. Видко, — то вже мабуть баба Надя прибрехали трішки, — русалок. Одну баба Надя навіть впізнала, то була її найкраща подруга Тарася, яка втопилася з любові в свої п'ятнадцять років. І ще казала баба Надя, що води ніби не було, а зорями було вистелене дно. Саме по зорях і ходили русалки босими ногами. Їм не пекло у ноги. Зорі були холодні. Соми, зорі й русалки про щось розмовляли між собою і гукали на бабу Надю, щоб вона плигнула до них. Русалка Тарася, власне, гукала. Бо насправді, по життю, баба Надя мала стрибнути з мосту замість неї.

Знову комп'ютер виправляє мені Тарасю на Парасю.

Якийсь припадочний комп'ютер подарували мені на шістдесятилітній ювілей. Щоразу прагне за мене писати краще.

Саме Тарася.

Русалка спершу справді була Парася, коли ще була дівчиною. А коли

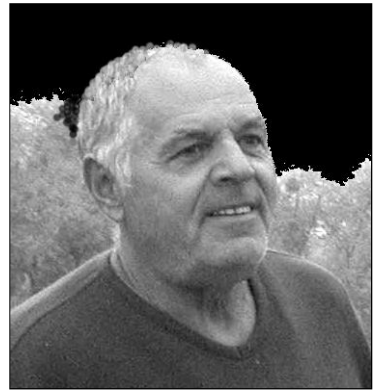
"Річки були прихожанами черкаського моста-церкви". Юрій Ілленко

вона закохалася донестями в мого діда Тараса, її почали дражнити Тарася, бо вона ходила за ним хвостиком і вдень, і вночі. Вони удвох закохалися з бабою Надею, навперейми. Вони були не подругами, про це вже мені потім розповів дід Козел, який мене не любив, вони були сестрами-близнючками. І закохалися в одного парубка. Парубком дід Тарас був гоноровим: гарний і багатий. Страшенно багатий. Фантастично багатий. Неймовірно багатий.

А вони удвох мали одні черевички на двох.

А в Тараса був табун коней.

Сто голів. Тоді це було, як сьогодні сто шестисотих мерседесів!

ЮРІЙ ІЛЛЕНКО

«ДОПОВІДНА

Уривки з роману

Мій прадід Іван Тарасович, коли швидко почав помирати, виділив своїх дітей, так тоді казали, значить — поділив своє багатство між ними. Тарас був наймолодший — дев'ятнадцять років. Інші шестеро — старші. Тарасу випали коні. Шість кам'яних будинків, дванадцять вітражів під Чигирином, млини, ґрунти, паці, молотарки, словом, повний реманент гречкосія-хлібороба, елітного аграрія — все одійшло старшим.

Дідові виділили коней. Дід навіть не дивився у бік Надійки і Параски, коли відганяв проти ночі своїх коней за Дніпро на луки на нічне пасовисько. Тарас брав у їхнього батька-рибалки човна-довбанку і гнав табун через Дніпро на острови.

Баба Надя казали, що кожного ранку, досвітсонця вони з Тарасею вже чатували на березі і дивилися, як з рожевого серпанку спершу повільно випливає стоголовий табун, — лише високо задерті голови впливають, тихенько форкають коні, стримують вухами, зирять виряченими очима, а позаду на повен зрїст навстоячки у вербовому човні довбанці сам молодий Господь Бог — такий він був гарний.

А голови коней йому лише по коліно.

Парася почала звечора лягати у довбанку. Тарас робив вигляд, що не помічає дівчини. Так вона й мерзла ночами у човні, аж доки не кинулася з того дерев'яного мосту, стала русалкою Тарасею.

А Надійка зовечора ставала на коліна перед іконою Божої Матері і молилася, коли табун тупотів повз їхню мазанку, щоб Господь наслав на коней пошесть. Господь почув її молитви і наслав сап.

Коні видохли, хоч і були невинні, видохли за три дні. Лише тоді Тарас подивився на дівча. Бо враз став бідним, як і вона.

Як казали більшовики — восторжествувала клясова справедливість — усі стали бідними.

А Надія була красивою як він. Навіть гарнішою. Таких красунь у Черкасах більше не було ніколи. Споконвіку. І вже ніколи не буде. Це вже мені казав сам дід Тарас, коли баба Надя померла. Вони поборалися, а через три роки дід Тарас знову став багатієм, бо мав золоті руки, золоту го-

лову, золоте серце і любов. І працював і вдень, і вночі.

Але жодного разу в житті не виходив на міст вночі.

І вдень не ходив.

А я був ще замалий для такої мрії — вийти вночі на міст.

Сам-самісінький.

Але я постановив обов'язково це зробити, коли стану дорослим, коли піду до школи.

На жаль, я так і не прочитав того сакрального меседжу і не розв'язав тієї простої задачки моїх предків-теслярів — текст згорів на моїх очах у сорок першому.

В жодній історії Другої світової війни я не знайшов, у жодному архіві, як не шукав, ані рядка, ані згадки про ту, може, найбільшу у Другій світової війни пещь пекельну — майданеки і освенціми можуть взяти тайм-аут — хвилюю мовчання.

Рахуюмо.

12 км це 12 000 метрів. Завширшки міст був близько 10 метрів.

12 000 м x 10 м = 120 000 квадратних метрів.

Припустимо, що в середньому на кожному кв. метрі було четверо людей. Насправді було більше, бо була страшenna давкотня, тиснява. Відкинємо місця, які займали брички, полуторки, візки, клунки. Ну, хай буде половина площі. Виходить, як

не рахуй, щось близько 250 тисяч людей.

Чверть мільйона.

Я не згадав дітей на руках у матері. А таких було більшість. Із дитими.

Мінімум двісті п'ятдесят тисяч згоріло в той день під Черкасами за якихось півгодини. Разом із мостом.

Поки що уя висів на брамі й не знав, що присутній на єдиному, неповторному сеансі епічного та ще й апокрифічного кінофільму під назвою "Міст у смерть".

Із соші, з текучої юрби, з несамотитого людського чорторию вибрався вершник і під'їхав до брами впритул. Наші очі були навпроти, на відстані, може, метр, не більше. Він був із кубиками на петлицях. Я на них не знався тоді, та й зараз не тямлю. Мабуть, він був командир. Голова в командира була перев'язана точно, як у мене. Хіба що вишні не розчавлено на лобі.

Вершник перехилився з сидла і зачерпнув із барильця повне горнять води. Наші очі були навпроти, на відстані, може, метр, не більше. Він був із кубиками на петлицях. Я на них не знався тоді, та й зараз не тямлю. Мабуть, він був командир. Голова в командира була перев'язана точно, як у мене. Хіба що вишні не розчавлено на лобі.

Віршник перехилився з сидла і зачерпнув із барильця повне горнять води. Наші очі були навпроти, на відстані, може, метр, не більше. Він був із кубиками на петлицях. Я на них не знався тоді, та й зараз не тямлю. Мабуть, він був командир. Голова в командира була перев'язана точно, як у мене. Хіба що вишні не розчавлено на лобі.

Віршник перехилився з сидла і зачерпнув із барильця повне горнять води. Наші очі були навпроти, на відстані, може, метр, не більше. Він був із кубиками на петлицях. Я на них не знався тоді, та й зараз не тямлю. Мабуть, він був командир. Голова в командира була перев'язана точно, як у мене. Хіба що вишні не розчавлено на лобі.

Віршник перехилився з сидла і зачерпнув із барильця повне горнять води. Наші очі були навпроти, на відстані, може, метр, не більше. Він був із кубиками на петлицях. Я на них не знався тоді, та й зараз не тямлю. Мабуть, він був командир. Голова в командира була перев'язана точно, як у мене. Хіба що вишні не розчавлено на лобі.

Віршник перехилився з сидла і зачерпнув із барильця повне горнять води. Наші очі були навпроти, на відстані, може, метр, не більше. Він був із кубиками на петлицях. Я на них не знався тоді, та й зараз не тямлю. Мабуть, він був командир. Голова в командира була перев'язана точно, як у мене. Хіба що вишні не розчавлено на лобі.

Віршник перехилився з сидла і зачерпнув із барильця повне горнять води. Наші очі були навпроти, на відстані, може, метр, не більше. Він був із кубиками на петлицях. Я на них не знався тоді, та й зараз не тямлю. Мабуть, він був командир. Голова в командира була перев'язана точно, як у мене. Хіба що вишні не розчавлено на лобі.

Віршник перехилився з сидла і зачерпнув із барильця повне горнять води. Наші очі були навпроти, на відстані, може, метр, не більше. Він був із кубиками на петлицях. Я на них не знався тоді, та й зараз не тямлю. Мабуть, він був командир. Голова в командира була перев'язана точно, як у мене. Хіба що вишні не розчавлено на лобі.

Віршник перехилився з сидла і зачерпнув із барильця повне горнять води. Наші очі були навпроти, на відстані, може, метр, не більше. Він був із кубиками на петлицях. Я на них не знався тоді, та й зараз не тямлю. Мабуть, він був командир. Голова в командира була перев'язана точно, як у мене. Хіба що вишні не розчавлено на лобі.

Віршник перехилився з сидла і зачерпнув із барильця повне горнять води. Наші очі були навпроти, на відстані, може, метр, не більше. Він був із кубиками на петлицях. Я на них не знався тоді, та й зараз не тямлю. Мабуть, він був командир. Голова в командира була перев'язана точно, як у мене. Хіба що вишні не розчавлено на лобі.

Віршник перехилився з сидла і зачерпнув із барильця повне горнять води. Наші очі були навпроти, на відстані, може, метр, не більше. Він був із кубиками на петлицях. Я на них не знався тоді, та й зараз не тямлю. Мабуть, він був командир. Голова в командира була перев'язана точно, як у мене. Хіба що вишні не розчавлено на лобі.

Віршник перехилився з сидла і зачерпнув із барильця повне горнять води. Наші очі були навпроти, на відстані, може, метр, не більше. Він був із кубиками на петлицях. Я на них не знався тоді, та й зараз не тямлю. Мабуть, він був командир. Голова в командира була перев'язана точно, як у мене. Хіба що вишні не розчавлено на лобі.

Віршник перехилився з сидла і зачерпнув із барильця повне горнять води. Наші очі були навпроти, на відстані, може, метр, не більше. Він був із кубиками на петлицях. Я на них не знався тоді, та й зараз не тямлю. Мабуть, він був командир. Голова в командира була перев'язана точно, як у мене. Хіба що вишні не розчавлено на лобі.

Віршник перехилився з сидла і зачерпнув із барильця повне горнять води. Наші очі були навпроти, на відстані, може, метр, не більше. Він був із кубиками на петлицях. Я на них не знався тоді, та й зараз не тямлю. Мабуть, він був командир. Голова в командира була перев'язана точно, як у мене. Хіба що вишні не розчавлено на лобі.

Віршник перехилився з сидла і зачерпнув із барильця повне горнять води. Наші очі були навпроти, на відстані, може, метр, не більше. Він був із кубиками на петлицях. Я на них не знався тоді, та й зараз не тямлю. Мабуть, він був командир. Голова в командира була перев'язана точно, як у мене. Хіба що вишні не розчавлено на лобі.

Віршник перехилився з сидла і зачерпнув із барильця повне горнять води. Наші очі були навпроти, на відстані, може, метр, не більше. Він був із кубиками на петлицях. Я на них не знався тоді, та й зараз не тямлю. Мабуть, він був командир. Голова в командира була перев'язана точно, як у мене. Хіба що вишні не розчавлено на лобі.

Віршник перехилився з сидла і зачерпнув із барильця повне горнять води. Наші очі були навпроти, на відстані, може, метр, не більше. Він був із кубиками на петлицях. Я на них не знався тоді, та й зараз не тямлю. Мабуть, він був командир. Голова в командира була перев'язана точно, як у мене. Хіба що вишні не розчавлено на лобі.

Віршник перехилився з сидла і зачерпнув із барильця повне горнять води. Наші очі були навпроти, на відстані, може, метр, не більше. Він був із кубиками на петлицях. Я на них не знався тоді, та й зараз не тямлю. Мабуть, він був командир. Голова в командира була перев'язана точно, як у мене. Хіба що вишні не розчавлено на лобі.

Віршник перехилився з сидла і зачерпнув із барильця повне горнять води. Наші очі були навпроти, на відстані, може, метр, не більше. Він був із кубиками на петлицях. Я на них не знався тоді, та й зараз не тямлю. Мабуть, він був командир. Голова в командира була перев'язана точно, як у мене. Хіба що вишні не розчавлено на лобі.

Віршник перехилився з сидла і зачерпнув із барильця повне горнять води. Наші очі були навпроти, на відстані, може, метр, не більше. Він був із кубиками на петлицях. Я на них не знався тоді, та й зараз не тямлю. Мабуть, він був командир. Голова в командира була перев'язана точно, як у мене. Хіба що вишні не розчавлено на лобі.

Віршник перехилився з сидла і зачерпнув із барильця повне горнять води. Наші очі були навпроти, на відстані, може, метр, не більше. Він був із кубиками на петлицях. Я на них не знався тоді, та й зараз не тямлю. Мабуть, він був командир. Голова в командира була перев'язана точно, як у мене. Хіба що вишні не розчавлено на лобі.

Віршник перехилився з сидла і зачерпнув із барильця повне горнять води. Наші очі були навпроти, на відстані, може, метр, не більше. Він був із кубиками на петлицях. Я на них не знався тоді, та й зараз не тямлю. Мабуть, він був командир. Голова в командира була перев'язана точно, як у мене. Хіба що вишні не розчавлено на лобі.

Віршник перехилився з сидла і зачерпнув із барильця повне горнять води. Наші очі були навпроти, на відстані, може, метр, не більше. Він був із кубиками на петлицях. Я на них не знався тоді, та й зараз не тямлю. Мабуть, він був командир. Голова в командира була перев'язана точно, як у мене. Хіба що вишні не розчавлено на лобі.

Вершник перехопив мій, мабуть що здивований, погляд і гукнув мене, саме мені гукнув із натовпу, від крила свого літака, голосно, бо натовп ніс на собі, як важку ватяну ковдру, ніггарський неартикульований крик-стогін.

— Мені б тільки пального... Мені б тільки на той бік Дніпра... Юрку!.. Там він у мене злетить... Чекай на мене, Юрку!

Льотчика-випробувача затягло у вир юрби перед в'їздом на міст і я втратив його з поля зору.

Через двадцять п'ять років я вставив того винищувача на волах у свій фільм "Крилиця для спраглих".

Відшукав, до речі, в черкаському театрі, актора, як дві краплі води схожого на того літуна, знайшов у музеї війни винищувач Лавочкина, лише волів уже не знайшлося, воли вже перевелися на Україні. Літаки не перевелися, воли перевелися. І гарні актори не перевелися.

І зняв сцену відступу Красної Армії.

За що крепко палучил на галаве. Секретар ЦК КПУ Скаба кричав після перегляду фільму з піною в роті:

— Где ви віделі, таваріщі, чтоб наших героических істребителей волами таскали!?! Чушь сабачья!

Уже другий день від моста накочувався газовий сморід. Почало

обшукав, хотів забрати пістолета собі. Забрав насіння.

Дядя Шура залишився живим. Усього четверо зі школярів-черкашан залишилось живими.

Він повернувся з того берега Дніпра додому.

Через міст було годі й думати пройти проти натовпу, то дядя Шура плив через Дніпро і протоки. Голодний був, як звір. Сказав, що він нікуди більше звідси не рушить. Залишиться тут. Коли баба Надя годувала дядю Шуру, несподівано з'явився мій батько. Наш батько. Бо було ж ще два брати в мене: Вадим — старший і, я вже казав, Михайло І-й. Батько прийшов не з вулиці, а з городу. На нашу вулицю з вулиці втрапити було вже неможливо.

Натовп сунув від паркану до паркану, як м'ясний фарш у м'ясорубці.

Батько побив дядю Шуру. Не дуже. Сказав, щоб той шов назад, у Золотоношу, щоб шуквав военкомат, що, якщо він залишиться тут, то це йому дядю Шуру кришка, смерть значить. І нам ганьба. І що його (Шурчине) місце в бою за Родіну.

І випхав сімнадцятирічного дядю Шуру за ворота в натовп як той стовп — босого і в мокрій сорочці. І голодного, бо той не встиг полумиска борщу висьорбати.

Натовп поглинув Шуру, ніби голодний Мобі Дік ковтнув ще більш голодну тюльку.

АПОСТОЛУ ПЕТРУ»

смердіти вночі. Не можна було спати. Ранком розвідка (одна баба сказала) донесла, що наші обробляють дерев'яний міст соляркою. І скрізь ставлять запали. І що коли німці зайдуть на міст, то міст буде підпалено з двох боків. Ну є в них, тобто наших, така машинка, що крутиш ручку і вона все висаджує, або усьо загоряється. Головне, дочекатися, доки німці, вся їхня армія втягнеться на міст. Тоді війні кінець.

Обробляли моста ще два дні. А біженці все прибували і прибували. У Черкасах був ще один міст, але залізничний. Ближчий пішохідний міст був аж у Києві, а нижче за течією, у Дніпропетровську. Тому біженці сунули сотнями тисяч. Піші з клунками, на підводах, фурах, молдавських каруцах, драбиняках, мажах, цигани на балагулах із накриттям, на биндогах, із візками і роверами-велосипедами, з тачками і з коровами, переобтяженими великими лантухами-саквами ніби верблюдихи.

Цивільні вже йшли упереміш із військовими.

Військові були зі зброєю і без. Маленькими групами й поокремо. Охляп на неосідланих конях, тарантасами і габарками. Я тих назв зроду тоді ще не знав, не знаю й досі. Це так коментував дід Тарас ту юрбу, бо він сам у молодості був і грабарем теж. Усі були виснажені вкрай. Усі намагалися скоріше встигнути на рятівний міст, доки не наздогнали німці. Казали, що німці вже у Смілі. У дідда під Смілою був баштан. На баштані стояв курінь. Я в тому курені торік їв кавуни.

Коли сказали, що німці у Смілі, я пожалкував за кавунами. Ну, думаю, жаби, все ж з'їдять, ще зеленцем.

Про німців у Смілі сказав дядя Шура. Він повернувся. Він розповів, що під Золотоношею на колону школярів налетіли німецькі літаки. (Ми ж їх бачили, коли вони полетіли у бік Золотоноші). Почали їх розстрілювати. А вони, хлопці, навіть не знали, що треба робити, що треба ж було розсіпатися з дороги по полю як горох... А вони стояли і дивилися на літаки. Ті їх розстрілювали, як в тирі "Осавіахім" на "Машбуді".

А военком лежав у кукурудзі мертвий. Пістолета в нього не було. Кобура була порожня. Тобто в кобурі було повно смаженого гарбузового насіння. Так сказав Шура. Він його

у, в якому він викладав. У батька була броня. Це не броня у розумінні як на танках, або на лінкорях, а таке слово, що скажеш у военкоматі і тебе на війну не беруть. Батько був інвалід. У нього не було однієї кістки в носі. В кожній нозі від коліна до столу у всіх є дві кістки. В батька була лише одна. Каліцтво і було його бронею.

У Черкаси батько впов, як сніг на голову серед літа, бо прибув туди по залізничні платформи. Під Золотоношею тих платформ набилось на запасних коліях неміряно. Батько пригнав із Луганська зовсім нового (просто з заводу) паровоза (мені здається сьогодні, що то був "І. С." Іосиф Сталін). На "Йосипі Сталіні" батько і причимхав у Черкаси, щоб забрати порожняк під Золотоношею. На операцію "сім'я" в батька було дві години сім хвилин, доки "Йосиф Сталін" набивав своє черево вугіллям і водою на товарній станції.

Як, через голови, клунки, багнетти і кулаки, батько повкидав нас на "Надежду Крупскую" знає один Господь.

А може, знаєш ти, святий Петре. Але ми стояли на верхній палубі.

На палубі — не те слово. І стояли — не те слово. Я особисто висів у натовпі, бо ноги мої не торкалися палуби. Мене затисло між людьми, як лозину в мітлі, скрученій до купи залізом дротом паніки. Перев'язано намертво, ані ворухнутися, ані вислизнути, ані закричати, бо все повітря з

грудей вичавлене до останнього диху.

Вадим тримав на руках Місю, стоячи десь по два метри від мене. Візок загубився. Ми всі були притиснуті до леєрної огорожі палуби. Ота огорожа і була, власне, дротом, що зв'язав народ у єдиний віник. Стояла тисячоного юрба-потвора не на палубі, а на даху пароплава, на якому ніколи не возять пасажири.

Бо на даху буває лише труба, рятувальні човни, канати і пожежні багри.

Коли двоколісний пароплав заплескав пліцями величезних коліс по воді, не стало чути, що кричав батько з причалу. Пароплав нахилився на лівий бік, ледве не черпаючи воду бортом, пароплав був перевантажений. Капітан люто вивергав через рупор на голови натовпу якесь спеціальне слова упереміш із матом, як гарячу лемішку зі шкварками.

Смушка води між батьком і нами стрімко розширювалась.

Я заплакав без слів. І вперше — без сліз. То був плач дядя самого себе. Плач, якого ніхто не побачить, бо немає сліз і слів. А міміка плачу і сміху абсолютно однакова. Більше того: однакова вона в людини, собаки і коня. Плач без сліз і слів — є абсолютним плачем, плачем самого по собі, плач у собі і плач у собі — це абсолюті трансцендентного в людині. Це вже я сформулював потім, коли став режисером, і ще потім, коли покинув бути режисером, я бувало, двадцять чотири години на добу думав, як зобразити на екрані відчай, найвищий шал суму, безодню скорботи, хаос паралізованого сумління, німотіння залеканої життям душі, трансцендент виття страждаючої душі...

Артикуляція сміху і плачу одні й ті ж.

Думаю, й чинники сміху й плачу такі самі, однакові.

Хоч у трансценденті, хоч і тут, у житті, в перманенті.

Хочеш — смійся, а хочеш — плач. Тоді на пароплаві "Надежда Крупская" я зняв з голови солом'яного дідового бриля і кинув батькові. Бо батько був простоволосий.

Бриль підбило вітерцем, він покружляв, покружляв, довго не хотів вмочати крилаті криси у воду, і, раптом, ніби підстрелений, впав на жов-

те шумовиння з під коліс "Надежди Крупської".

"Надежда Крупская" вирівнювалася, вигрібала і вибігала на фарватер біля бакена номер 17-ть.

Бриль уже був крихітною світло-жовтою цяточкою на темно-жовтій стрімкій воді Дніпра. Вода була жовта, бо несла пісок.

Я не знав тоді, що отим брилем і була поставлена крапка щасливому безтурботному дитинству. (*— Який несмак, — скаже читатель Куельйо, або глотатель кислотного Сорокіна і не збреше.*)

Пароплав онімів, покинув навіть шкварити колесами, і круто похилився всією своєю біомасою на правий борт.

Із правого борту відкривалась дванадцятикілометрова панорама дерев'яного черкаського моста.

Міст горів.

Міст горів підпалений з обох боків, з обох берегів Дніпра.

Німці вдерлися на міст разом із біженцями, а не так, як планували наші командири: спершу пройдуть усі наші, потім міст заповнять усі їхні, ну, зрозуміло, німці, і тоді вже треба буде підпалювати міст.

Щоби німецькі мотоциклісти не захопили отих підірваних машинок на лівому березі, було дано команду підпалювати, коли людьми було заповнено всі дванадцять кілометрів мосту.

Міст спалахнув миттєво. Швидше, тобто краще за все зайнялося на краях, бо краї краще намастили соляркою. Виходу з мосту в людей уже не було. З двох боків була вогняна стіна.

Наш пароплав наближався до мосту.

Горіло вже все. Всі дванадцять кілометрів. Ті, що були біля перил, стрибаєли з моста. Палаючі люди летіли, як факели. Ті, що були над водою, мали якийсь шанс врятуватися. Ті, що над піщаними островами, розбивалися на смерть.

Після війни, коли зшовесни, як правило, 2 травня відкривали сезон купання в Дніпрі, ми, дітлахи, ще довгі роки знаходили на пляжах по островах і острівцях вимиті повинню обгорілі трупи. В мокрому піску підсмажені тіла добре зберігалися.

Пароплав запливав під палаючий міст. Уже ніхто не стривав. Лише падали униз вогняні кулі. На пароплав не влучила жодна. На пароплаві запала тиша. Лише колеса відбивали один на всіх пульт, пульт божевілля.

Коли пароплав вискочив з-під вогняної пастки, — в небі з'явилися німецькі літаки.

Я залишився на палубі сам на сам із тими літаками. Затиснутий зусібч мовчазними людьми.

(Цей ефект публічності самоти пропік мене аж до печінок, я запам'ятав цей жагучий шал самотності у натовпі на все життя і використав у фільмі "Білий птах з чорною ознакою" в сцені весільного танцю Дани з Орестом).

Один, потім другий, потім третій літаки якось химерно ковзали на крило, переверталися у повітрі догори ногами і починали падати з неба просто на мене, лоб в лоба.

Я був один на порожній палубі серед нерухомого натовпу.

Я був мішеня.

Саме я.

Літак завив так моторошно, що кров у моїх жилах зупинилась. Тоді я вперше почув голос смерті.

Від літака відкремилась чорна цятка і стрімко збільшувалась, аж доки не стала красивою бомбою. Перша бомба пірнула у воду по правому борту, як олімпійська чемпіонка, без жодного сплеску, без зайвих бризок метрів за десять від правого борту і вже під водою, на дні вибухнула.

Пароплав встояв, не перекинувся. Хоча вискочив із води як дельфін, або велетенська біла касатка. Хоча касатки — чорні, як бомби.

Велетенські, як крила вітряків, колеса ревули, шалено крутилися у повітрі і тим знову повернули все-світү апокаліптичну фонограму.

Друга красуня упірнула далеко за кормою.

Потім зблизька, коли я вже розгледів обличчя льотчика, з-під крила вдарило вогнем. Кулеметна черга прошила палубу навкіс.

Літак над самою нашою трубою вийшов з піке, перестав вити і стрімко пішов у небо.

Другий і третій проробили зі мною те ж саме.

Але вже ніхто в мене не влучив.

Коли літаки знов заходили на повторну атаку, з заходу, із-за золотонського лісостого берега вискочив винищувач Лавочкін.

То був мій тезка — Юрко. Більше не було кому. Я певен. Він таки дістався пального.

Бій був коротким.

Юрко йшов на таран. Очевидно, в нього не було набоїв. Юрко заваляв двох. Першого просто в лоба, а другого, що летів трохи ліворуч і позаду, зачепили юркові уламки: відірваний хвіст, зламани крила, розкручений гвинтом двигун. Уламки потрапили німцю під гвинта. Німцю відірвало пропелера, тому, другому німцю. І розстрошило, розпороло фюзеляж аж до хвостового руля.

Третій німець втік.

На палубі витягали, висмикували з натовпу вбитих і передавали над головами до рятівних шлюпок. Поскладали в одну шлюпку всіх сімох і вкрили брезентом. Шлюпка була від мене на відстані витягнутої руки.

Тоді всі побачили в абсолютно порожньому від хмар, літаків, зірок, Бога, кольору і пташиних криків безлюдному небі — іграшковий парашутик, під яким розгойдувався маятник-цяточка живої плоті. Як іграшка на новорічній ялинці. Був у нас до війни такий парашутик зі срібного паперу з позначкою "ОСО-ВІАХІМ" — "общество содействия армии, авиации и морскому флоту". Я завжди вішав його на самісіньку верхівку на довгий срібний нитці.

Вішати парашутика був мій, юрковий, привілей.

Гарячим низовим вітром від палаючого мосту парашут вирвало з мого пасторального жанру, підхопило смердючим крутижем чаду і потаскало ігрищем по діагоналі порожнього неба, навкіс, пругом униз понад водою, до прилук під цукроварнею.

Парашутиста вже перло пекельним протягом низько над водою і він швидко наздоганяв нашого пароплава.

Льотчика протаскало розпеченим вітром уздовж борта "Надежди Крупської", за метр над шлюпою зі свіжими трупами, мені тоді здалося — на відстані їхніх витягнутих рук, що стирчали з-під брезенту.

На стропях парашута гойдався мій знайоми. Юрко. Мертвий-мертвісінький. Без шапки. Голова його була перев'язана сліпуче чистими бинтами.

Він посміхнувся мені, коли в абсолютній тиші, прослизнув повз леєрну огорожу, повз шлюпку, повз порожній капітанський місток, повз мою старість.

А ще він сказав мені мертвими губами, коли пролітав повз мене:

— Не обертайся...

За кормою біло-білої, сплотної лої, зблідлої від жаху "Надежди Крупської" згоряли живцем двісті тисяч людей. Чи близько того. Четверть мільйона.

— Отдать концы!.. Не обертайся!..

На цьому самому пароплаві, "Надежда Крупской", я повертався, ми повертали — вже без Місі, з евакуації з Сибіру в рідні Черкаси.

Про це я напишу тобі, святий Петре, якось іншого разу.

Зараз писати не можу, чомусь зупиняється серце.

Який несмак, серце, зупинятися на післюві!..

Як жити — ти стукало вправно, а як згадати те життя, так ти відразу в куші, відразу зупинятися!..

Я тобі покажу, як зупинятися!..

Ти б краще зупинилося, коли я писав заяву в партію.

Все одно... зу... пи... ня... е...!

Далі буде.

“Музика вимиває геть із душі
пил буденного життя”.

Бертольд Ауербах

СОНЦЕ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ

Валентина Кузик, Лариса Бухонська, Рада Лисенко, Антон Муха, Геннадій Ляшенко

Хвилини прекрасного

ВШАНУВАННЯ

Ольга СКРИПКІНА

Фото Олександра ЛИТВИНЕНКА

Вшанування майстра розпочали 1—6 березня Всеукраїнським музичним фестивалем “Лисенківська весна” в Національній філармонії України. За сприяння і підтримки Блоку Юлії Тимошенко 19—23 березня тривали “П’ять вечорів виконавського мистецтва” з Київською середньою спеціальною музичною школою-інтернатом імені М. В. Лисенка, яка заснована композитором як музично-драматична 1904 року. 29 березня свій концерт у колонному залі влаштував і Фонд Людмили Кучми “Україна”.

Вклонилися видатному митцю Міністерство культури і туризму спільно зі Спілкою композиторів, поклавши квіти до пам’ятника маестро, а Національна музична академія України імені П. І. Чайковського відвідала могилу метра. Також у малому залі консерваторії повну Лисенківську програму грали учениця Ради Остапівни Лисенко (онуки Миколи Віталійовича) й аспірантка НМАУ Аліна Халікова.

Пройшло і традиційне (вже 25) вручення премії М. В. Лисенка. Нинішніми лауреатами стали професор і музикознавець Антон Муха та художній керівник і диригент муніципального хору “Хрещатик” Лариса Бухонська.

Премія заснована спільно Сілкою композиторів і Міністерством культури і вперше її вручено в 1983 році, розповідає **завідувач Музею імені Миколи Лисенка Роксана СКОРУЛЬСЬКА** і додає: “Сьогодні для нас надзвичайно приємний день, і не лише тому, що ювілейна дата від дня народження Миколи Лисенка. Цей рік навдивовижно врожайний на Лисенківські заходи. Ми радіємо, бо був період, коли Музею доводилося смикати людей, аби щось зробити”.

Найпершим подарунком лауреатам став останній роман відомого покійного прозаїка Василя Шевчука “Страсті за Миколаєм”, виданий “Пульсарамі”. Це останній твір письменника, який зберегла і принесла у видавництво його дружина пані Валентина. Сприяв виходу у світ книжки й Музей імені Миколи Лисенка, який надав документальні матеріали і фотографії. Тому читачі зможуть не лише ознайомитись із романом, а й із життям композитора, розповіла **директор видавництва Лариса КОПАНЬ**.

Валерій СТАСЕВИЧ, перший заступник міністра культури і туризму: “Гордий тим, що в нас є та-

Так назвав Костянтин Станіславський українського композитора, етнографа, піаніста, педагога, хорового диригента, громадського діяча, основоположника української класичної музики, засновника національно-музичної творчої школи — Миколу Віталійовича ЛИСЕНКА. Його опери “Різдвяна ніч”, “Утоплена”, “Тарас Бульба”, “Наталка Полтавка”, “Енеїда”, “Ноктюрн”, дитячі опери “Коза-Дерева”, “Пан Коцький”, “Зима й Весна”, інтерпретації “Кобзаря” Т. Шевченка та обробки усної народної творчості по праву можна назвати надбанням світової культури.

22 березня ми відзначали 165-річницю від дня народження маестро.

кі люди, що вони працюють на наше українське мистецтво. І ми їм за це дуже вдячні. Надалі ми будемо знаходити можливості підтримувати молодь, відомих майстрів. Це наша постійна робота”. Так Валерій Стасевич розповів, що цього року в Києві пройде Міжнародний конкурс імені Миколи Лисенка в чотирьох номінаціях: скрипалі, віолончелісти, піаністи і солісти. Відповідний комітет уже створено.

Ганна ГАВРИЛЕЦЬ, голова журі премії, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка, заслужений діяч мистецтв України: “На премію М. В. Лисенка завжди маємо багато претендентів: це і композитори, і музикознавці, і виконавці. Правда, останнім часом мало представлено композиторів. Хотілося б, аби вони були активнішими. Цьогорічні лауреати: видатний музикознавець і корифей музикознавчих наук Антон Муха і керівник прекрасного колективу — камерного хору “Хрещатик” — Лариса Бухонська. Важко, звичайно, було визначити кращик, але існують моменти, коли рівень майстерності настільки високий, як у випадку з Ларисою Бухонською, що рішення ухвалюємо одностайно. Я дуже тішуся з того, що маємо прекрасних лауреатів, але хвилює питання про надання премії статусу державної в галузі музичного мистецтва з окремими номінаціями й відповідним фінансу-

Виступає хор “Хрещатик”

ванням. Ми звертатимемося з цього приводу до міністра культури”.

Лауреат Лариса БУХОНСЬКА з музикою на “ти” 45 років. Заснувавши 9 квітня 1994 року нині вже муніципальний, а тоді аматорський хор “Хрещатик”, міжнародне визнання вже має: “Хрещатик” володар Гран-прі VII Міжнародного хорового конкурсу в м. Слайго в Ір-

ландії (1994 р.), III премії XVII курсу ім. Б. Бартока в м. Дебрецені в Угорщині (1996 р.), I премії у фолькпрограми на I конкурсі імені Ф. Мендельсона-Бертольді в м. Даупфеталь у Німеччині (1996 р.); II премії на XXI Міжнародному конкурсі православної музики в м. Хайнувка в Польщі (2002 р.), учасники міжнародних фестивалів:

II Всеросійського конкурсу ім. О. Кошиця в Москві (2000 р.); Днів культури Києва в Москві (2001 р.); III хорового фестивалю в м. Щецін у Польщі (2002 р.); XXI Міжнародного конкурсу православної музики в м. Хайнувка у Польщі (2002 р.); “Festival International de Musique Universitaire” в м. Белфорд у Франції (2003 р.); мають чимало відзнак і дипломів. “Найважче здобувати визнання серед своїх колег, у себе вдома, — розповідає Лариса Бухонська. — За кордоном ти можеш бути цікавим як представник країни, а тут маємо чимало прекрасних хорових колективів, конкуренцію, яка, безперечно, потрібна, бо інакше не рухатимешся далі. До премії М. В. Лисенка йшли 13 років. Спочатку як любительський хор, згодом — як професійний. Тож якщо мені доведеться залишити цю справу, я завершу її якнайкраще”.

Лауреат Антон МУХА за плечима має 60 років музичної діяльності та 45 — академічної: “Для мене сьогоднішній день — велике радісне свято. Я вважаю за честь для себе носити звання лауреата премії імені М. В. Лисенка, образ, ім’я та діяльність якого — великий взірць і незмінний дороговказ для всіх українських композиторів”.

Сергій Коротенко й Анастасія Димова виконують твори М. Лисенка

«ХОККАЙДО НАГАДАВ ПРО УКРАЇНУ...»

Цей рядок із поезії Людмили СКИРДИ в книжці “Чарівна мушля”, яка ви-йшла в Японії. Відома українська поетеса, книги якої перекладені багатьма мовами, учений-літературознавець, есеїст, громадський діяч, п’ять років вивчала культуру Країни Східного сонця.

Про незбагненне японське диво говорять, що хоча ця країна одна з най-більш високорозвинутих, вона зуміла зберегти все найцінніше зі свого національного духовного скарбу.

— Останні п’ять років я прове-ла в цій країні. Мій чоловік був Пос-лом України в Японії і мені пощас-тило дуже добре пізнати цю країну, відвідати майже всі регіони та по-знайомитися з безліччю цікавих і талановитих людей. В Японії у ме-не вийшло чотири книги: три — мої власні, і переклад прози її велич-ності Імператриці Японії Мічіко ук-раїнською мовою.

— У Вас є прегарна поезія про свято в Імператорському Палаці. Коли б не вся ця східна архітек-тура, яку описуєте у вірші, і при-сутність імператора, то мальви і зозуля, які живуть у поетичних рядках, — це ж про нас? І хоч то зовсім різні культури, але якщо сієть по всьому світу ці маль-ва, то щось нас об’єднує?

— Можливо, та думка парадок-сальна, але у нас багато спільного. Насамперед лагідність, ліричність,

виявляється, це програмування життя через назву. Якщо будинок не буде гарно названий, причому не просто, а так, як я навела вам за приклад, удача, успіх, щастя не від-відають його. І тому квіти, гарна наз-ва — цього досить для повного ща-стя, і це всюди, на кожному кроці.

— На жаль, у нас побутує ін-ше: високі парки, злі собаки і вічні скарги: ми такі біді!

— І назви: Чорнолісія і таке ін-ше. Недавно довелося мандрувати Полтавщиною і я вражена назвами сіл. За японською філософією ці назви не мають права на існування. Там тільки назви квітів, чогось гар-ного, добродійностей. Жодної наз-ви, яка несе хоч крихту негативу.

— Але така історія прокоти-лася нашими ланами, саме во-на й породила ці назви... А ось чи допомагає японцям таке програмування?

розкоші, але ставлення до цього нормальне. Вони вважають, що так можна жити.

— За цього аскетизму, важ-кого життя, Ви хочете сказати, що вони уникають депресивних станів, відчуття невдоволеності життям, з посмішкою дивляться на оточуючий світ?

— Так, найгармонійніша нація в світі! Щасливішого народу не до-велось бачити. Кожна людина в спілкуванні випромінює таку негід-робну радість, що це не можна пере-дати словами, це не піддається жодному аналізу, це якоесь диво. Коли я приїхала до Японії, то дума-ла, що вся Азія така, що це харак-терні риси всього того регіону: ввічливість, теплота, уважність, прагнення допомогти на кожному кроці. Аж ні, це лише в Японії. Ось, наприклад, ти запитуєш: як про-йти? Тобі довго не пояснювати-муть, а беруть за руку і ведуть, як би це далеко не було.

Істотна частина існування ко-жного японця — здоровий спосіб життя. Вони надзвичайно багато працюють, можливо, набагато більше, ніж будь-яка інша нація. Щодня кожен переpracює три-чотири години, які оплачуються. Але ніхто не піде з роботи, не пере-виконавши норми. Немає нега-торства, є педантизм. Усе зробити і якнайкраще. Зрозуміло, що віль-ного часу в них дуже мало. Дорога додому забирає півтори-три годи-ни. Тож здоровий спосіб життя — це дієти, дуже продумане харчу-вання, причому, страву ніколи не готують на два дні. Вони не уявля-ють баняка голубців або печені на три дні, все купують невеликими порціями. Продукти надзвичайно дорогі: яблуко чи помідор — дол-лар, так само картоплина чи огі-рок. Ми навіть уявити собі цього не можемо. У них усе маленькими порціями, свіже, переважно мор-ські продукти, риба, овочі, фрукти, ніякого об’їдання... І, звичайно, спілкування з природою. Як тільки з’являється можливість, вони їдуть на річку, узбережжя, в ліс...

— Перепрощую, і в їхніх гра-доначалників немає такої жа-дібності, побачивши зелений куточок природи, одразу його знести і побудувати там буди-нок?

— Якби хтось таке зробив, я не уявляю, яким би був громадський резонанс подібної акції. Там не те що куточок, а навіть дерево ніхто не має права зрізати. Будують го-

Телекомпанія NHK бере інтерв’ю у Людмили Скирди та в посла Юрія Костенка

тель, і якщо на території цього майданчика стояли дерева, вони будуть вписані в архітектуру, хоч би й проростали крізь стелю.

Квітка імператорської родини — хризантема. Вся символіка Япо-нії пов’язана з квітами, у них немає орлів, вепрів, тигрів, левів. Квіти культивуються і складають дуже важливий компонент духовного іс-нування людини, тому що людина в Японії не може існувати без квіт-ки; японці купують вазони, щось садять, створюють ікебани, для них це дуже важливо.

— А як ставляться там до митців, із такою ж любов’ю, як до природи?

— Це тема окремої і дуже дов-гої розмови. Ніде в світі так не ша-нують митців, як у Японії, вони ма-ють титул національного скарбу. Це майстри, які представляють стародавнє мистецтво: театр ка-букі, порцеляну, різні види і сорти кімоно. Це ті ремесла, які народжу-ються в родині, не передаються за межі, і 8-10 поколінь продовжують цю традицію. Як правило, найвиз-начніші майстри, які представля-ють такі мистецтва, мають титул національного скарбу. Вони пов-ністю на утриманні держави. Зви-чайно, вони не купують собі пала-ців у верхів’ях Луари, а живуть ду-же скромно, тому що знають, — за них платить держава.

— А соціальний захист інших категорій населення, скажімо, інвалідів?

— Усі будинки інвалідів за ме-жами Токіо в зелених, надзвичайно красивих зонах, спеціально збудо-вані приміщення для каталог, ві-зочків, — усе продумано до дріб-ниць. Розкішних інтер’єрів там не побачили, але пацієнтів, образно кажучи, там несуть на руках. На кожного дві особи обслуговую-чого персоналу, повністю на утри-манні держави, можливо, є й інші, розкішні приватні, але ті, що я ба-чила, дуже комфортні. Гарно году-ють. Усі добре себе почувають, ус-міхаються, не відчувають своєї не-потрібності, ушкодженості.

Японію відкриваєш пласт за пластом. Коли приїздиш, здаєть-ся, ти все зрозумів. І, проживши півроку, бачиш, що не зрозумів, а за рік збагнеш, що нічого взагалі не знаєш.

Увесь цей час я думала, а що нам заважає бути такими? Але зрозуміла, що перенести цей дос-від неможливо, тому що цей гене-тичний код, національний менталі-тет формувався не сьогодні і не вчора, а віками. Був надзвичайно важкий період в історії Японії Сьо-гонато. Золотий вік закінчився, прийшли дужі, сильні, енергійні молоді князі. Імператорський двір, який створив колосальну культуру (якою нині живе ця країна), творив її чотири століття без війн. Їх усуну-ли, сказавши: ми будемо здійсню-вати реформи і жити по-новому. Реформи здійснювалися мечем, ось завдяки чому, наприклад,

сформувалася виняткова ввічли-вість японського народу. Якщо в селі князь проходив вулицею і хтось не впав навколішки і не вкло-нився, людині рубали голову. Це був страшний урок для родини. Минуло сім століть, ми маємо фе-номенально ввічливу націю, страшний момент відійшов, але генетична здатність радити контак-ту і вітати людину залишилася.

— Але ж це жахливий звичай, як він не пригнітив самої нації, не перетворив на рабів?

— Мова не про закріпачення нації (щоденне приниження — ось що пригнічує), а мова про вихован-ня, кодекс етикету, те ж саме, коли в інших народів рубали руку за кра-діжку, як це було в Китаї, і люди не крадуть. В Японії теж не крадуть, не брешуть і не сваряться.

— Чи поралися Ви по госпо-дарству в кімоно, або хоч примі-ряли його?

— У мене навіть є вірш про кі-моно, звичайно, це дуже незруч-ний одяг. Я пригадую зустріч із кі-ноактрисою, вона така красива. Я кажу: “О, яка краса!”, а вона: “О, як незручно!”

— А колекції ляльок, які зби-рають чи не в кожній японській родині?

— У тих, де є дівчатка, збира-ють колекцію — це імператорська родина з ляльок. Їх виготовляють лише спеціальні майстри, які вчать цьому від своїх предків. Колекції виставляють навесні на спеціальне свято дівчаток у всіх вітринах магазинів, вдома, запро-шують гостей. Вони передаються з родини в родину. Я бачила колек-ції, яким чотириста років. Вони зберігаються в коробочках, загор-нуті в спеціальні тканини, їх зви-чавляють на тиждень, а потім зно-ву ховають, і все це лежить до наступ-ного року. Вважають, якщо немає такої колекції в хаті, то дівчинка не буде щасливою. Ставлення до ді-тей у японців надзвичайне. Мама перебуває з дитиною в найтіснішо-му контакті, носить її на собі або возить у візочку не менше, ніж три роки, а то й п’ять. Як вважають японці, за цей час дитина одержує любов і теплоту. Якщо порівняти з нашими традиціями, то молоді батьки найчастіше відправляють дитину в садочок чи до дідуся й ба-бусі та продовжують кар’єру. Це колосальна помилка. Бо дитина зовсім інша, коли вона з мамою, я не бачила жодної, яка б плакала і жодної мами, яка б гримала на ди-тину. Це щабет! Діти гарні, догля-нуті. Малесенькі японські мами не-суть на собі опецькуватих хлопчи-ків і дівчаток. Тому що мама дає дитині те, чого не дасть жодний са-дочок чи бабуся. Біологічне, духов-не, вражаюче відчуття затишку оборони, прихистку. І дитина росте без комплексів, спокійна, впевне-на в собі, щаслива.

Спілкувалася
Валентина ДАВИДЕНКО

Ярмарок японських віял у Кіото

притаманна українському характе-рові, прагнення краси, вміння зро-бити своє середовище гарним. Пригадуючи своє дитинство (воно минуло в селі), я згадую квітники моєї бабусі та наших сусідів, вони були такі розкішні, що ми могли в них загубитися. Це якісь ліси квітів, щось неймовірно прекрасне! І різ-нокольорові гами, і різні сорти, і за-пахи... Цей вечірній запах матіоли чи петунії — усе це присутнє в Япо-нії. У них генетичне прагнення зро-бити своє середовище красивим. У цій країні ви не знайдете жодного під’їзду (де б ви не були — чи в То-кіо, чи в селі, чи в якомусь малень-кому містечку), де б не стояли сезо-нні квіти щороку і щодня. І це ро-бить не комунальна служба — буди-нок прикрашають самі мешканці.

— Я спробувала так прикра-сити навіть не під’їзд, а коридор біля квартири — виставила вісім горшків, які постояли чотири тижні, а потім вони почали зни-кати і мені довелося занести решту в квартиру.

— Шкода, (сміється), це теж на-ша біда. А ось в Японії це пов’язано з релігією, бо за їхніми віруваннями все, навіть камінь, має свою душу, ауру, власну енергетику. Чим більше живої енергетики довкола людини, тим легше жити. Ось що мене стра-шенно дивувало: ідеш вулицею, ба-чиш маленьку стару хатинку (Токіо складається з хмарочосів і малень-кого приватного сектора будиноч-ків), а на ній написано “Королів-ський двір” або “Принцес-плаза”.

Щорічний спектакль гейш і майко “Міако” у Кіото

СЛОВО ПРОСВІТИ

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Остап Лапський,
перший український
поет зарубіжжя — лауреат
Національної премії
імені Тараса Шевченка,
прийняв у себе у Варшаві
журналіста “Слова Просвіти”.
Читайте перше
в українській пресі інтерв’ю
нового лауреата
і сторінку його поезій.

КИЇВСЬКІ МЕЦЕНАТИ

Дмитро МАЛАКОВ,
заступник директора
Музею історії Києва

Сто років тому Лук’янівська поліційна дільниця Києва починалася від Обсерваторної вулиці й простягалася між Брест-Литовським шосе й Глибочицею у бік Сирця. Віддалена від центру частина Лук’янівки — район вулиці Нагірної, Татарка, долина Сирця — вважалася дачною околицею. Серед мешканців Лук’янівки помітно виокремлювалася так звана трудова інтелігенція. Це художники А. Крюгер-Прахова, В. Менк, О. Мурашко, В. Орловський, М. Пимоненко, І. Селезньов, письменники І. Нечуй-Левицький та О. Пчілка, громадський діяч І. Щітківський, композитори Г. Бобінський, М. Леонтович і К. Стеценко, архітектори Е. Брадтман, В. Даміловський, В. Моцок, біолог М. Кащенко, інженери Є. Патон і С. Тимошенко, а ще — десятки лікарів, учителів, адвокатів, журналістів. Усі вони були небайдужими, свідомими громадянами, прямо чи опосередковано впливали на суспільне життя міста, сповнене соціальних протиріч. Останні особливо посилилися під час революційних подій 1905—1907 років і після них. На Лук’янівці було кілька військових казарм, сиротинців. Долею останніх переймалося заможне жіноцтво.

На початку 1911 року Лук’янівське дамське попечительство про бідних при парафіяльній церкві св. Федора ініціювало створення жіночої практичної школи домоводства. До наглядового комітету увійшли інженер шляхів сполучень Олексій Якубенко, дружина голови Київського окружного суду Єлизавета Грабар (їхній модерний особняк на вул. Мельникова, 8, зберігся), настоятель церкви св. Федора священник Ісаакій Тарасевич та інші впливові парафіяни.

Землю під будівництво нового закладу надав почесний голова наглядового комітету Олексій Федорович Якубенко. Варто нагадати: це він, член Старої громади, виконав перший проект упорядкування могили Тараса Шевченка з

ЛУК’ЯНІВСЬКА ШКОЛА ДОМОВОДСТВА

хатою наглядача біля неї й особисто керував усіма будівельними роботами, що велися на народні пожертви на Чернечій горі в 1882—1884 роках.

Умови дарування передбачали надання 5025 кв. сажнів землі на Лук’янівці, у верхів’ях Кмитового яру, з яких 2000 кв. сажнів — під садибу школи домоводства, а решта — на продаж, із тим, щоб виручені кошти використати на спорудження будинку школи й відповідних служб. Частину коштів також надали громада парафії, міська управа й земство. Проектував будинок О. Якубенко. Різні фахівці безоплатно виконали інженерне облаштування садиби.

Невдовзі на схилі Кмитового яру вже був готовий дво-триповерховий ошатний цегляний будинок під № 6, декорований у дусі пізнього неоренесансу, з гарним гайком парадного входу з провулку, названого Якубенівським.

Серед жертводавців була Варвара Ханенко, яка виділила кошти на влаштування оранжереї. Цеглу дали київські виробники Шевченко й Козинський, а ящик скла — Матусовський. Пані фон-Рот подарувала курей породи Ланшан, куці смородини й рослини для оранжереї. Інші відомі лук’янівці також дарували хто кілька курей, хто півня, глобус чи пару поросят, хто раму та полотно для екрана “чарівного ліхтаря”. Від садівництва Мейєра (нині агрофірма “Квіти України”) надійшли виводок пекінських качок і пава, від міського садівництва — 40 куців канн. Священники дарували ікони. Дехто просто давав гроші, частина з яких надходила від благодійних заходів. Школа мала право виписувати з-за кордону навчальні посібники, новітні знаряддя обробки ґрунту, сортове насіння тощо.

Згідно з ухваленим статутом, школа була розрахована на утримання на повному пансіоні (одяг,

харчування) до 30 учениць. Приймалися дівчатка віком 13—15 років, незалежно від соціального стану, але християнського віросповідання. У першому наборі було 17 учениць, узятих із сиротинців і бідних родин. Зокрема доньок дворян — 1, міщан — 3, селян — 8, військових — 4, чиновників — 1. Навчання тривало 2—3 роки. У школі викладали Закон Божий, письмо, читання, рахунок, основи природознавства, домоводство, садівництво, городництво, скотарство, молочарство, бджільництво, куховарство, кулінарію, рукоділля, шиття, прання, співи. Школа готувала дівчат-фахівців, які могли вести садибне й хатне господарство в заможних родинах, ставила за мету “розвинути у вихованок господарські якості, вміння розподіляти свій час, дбайливість та почуття відповідальності за доручену їм справу, любов до природи, простого способу життя та стремління використати набуті в

школі знання з метою поліпшення умов сімейного побуту землеробського населення, зміцнення в ученицях релігійного почуття та любові до батьківщини”. В уставі школи наголошувалося, що виховання учениць спрямоване на прищеплення гігієнічних навичок, “однак у тих межах, щоб не дати приводу до розвитку у вихованок школи схильності та звичок, які б не відповідали їхньому майбутньому трудовому життю. Відповідно до цього, як в одязі, так і в їжі та помешканні неприпустимі жодні надмірності, а весь спосіб учнівського життя має бути якомога простим і відповідним до умов побуту й віку учениць, привчаючим їх до догляду за собою без допомоги найманої прислуги”.

Лише після трирічної практики безпосередньо в панських маєтках чи сім’ях випускниці мали надати звіт і відгук хазяїв і, в разі затвердження цього звіту радою школи, одержували свідоцтво про звання “домоводки”.

День у школі починався о 6-й ранку взимку, а влітку — раніше. Прибирання, вмивання, повторення “уроків”. О 7-й — загальна молитва і чай. З 8-ої до 12-ої — теоретичні й практичні заняття. О 12-й обід (по 100 г м’яса щодня, крім посту) та перерва до 14-ої, потім дві години занять і годинна перерва до вечірнього чаю та відпочинку, заняття до 19-ої. О 19-й вечерея, уроки, ігри. О 21-й загальна молитва й усі лягають спати.

До програми навчання входили наукові екскурсії на молочні ферми, у зразковій господарства, на сільськогосподарські виставки тощо.

Школа діяла до 1918 року. Потім тут були дитячі будинки для дошкільнят.

А 1955 року вулицю Якубенківську чомусь перейменували на честь художника В. Тропініна, який жодного стосунку до цієї місцевості не мав. І так само “чомусь” немає згадки про свідомого українця та благодійника Олексія Якубенка в двотомному “Шевченківському словнику”.

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА
Редколегія
Любов ГОЛОТА,
Ярема ГОЯН,
Павло МОВЧАН,
Анатолій ПОГРІБНИЙ
Олександр ПОНОМАРІВ
Іван ЮЩУК

Перший заступник
головного редактора
Олександр ШОКАЛО
279-49-47

Заступник головного редактора
Петро АНТОНЕНКО
279-49-47

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
278-63-69

Відділ літератури
Уляна ГЛІБЧУК
270-55-57

Відділ культури
Валентина ДАВИДЕНКО
270-55-57

Спеціальний кореспондент відділу
культури
Олександр ЄВТУШЕНКО
279-39-55

Відділ просвітнянської роботи
Ольга СКРИПІНА
270-55-57

Відділ коректури
Тетяна ЩЕРБАК
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Черговий редактор
Любов ГОЛОТА

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosivity.com.ua

Видруковано з готових
фотоформ на комбінаті
“Преса України” у середі.
Зам. № 3301213

Загальний наклад — 32400

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.
Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов’язкове.

Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

Передплатна ціна, враховуючи
поштові послуги:
на місяць — 3,38 грн.
на 3 місяці — 9,89 грн.
на 6 місяців — 19,18 грн.